

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelvtudományi Tanszék

Pusztafalu ö-ző nyelvjárásának változásvizsgálata

Témavezető: Dr. Kis Tamás

egyetemi docens

Készítette: Czók Anna

magyar – néprajz

Debrecen

2010.

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	3
II. Mai magyar nyelvjárások	5
1. A nyelvváltozatok.....	5
2. A nyelvjárás fogalma	5
3. Nyelvjárás – köznyelv	6
4. A nyelvjárások osztályozása	6
5. A nyelvjárások nyelvhasználata	7
6. Nyelvjárási attitűd	8
7. A nyelvjárások változása	9
8. A regionális köznyelviség.....	11
III. Pusztafalu története.....	14
IV. Az anyaggyűjtés	16
1. Felkészülés a gyűjtésre	16
2. Az adatközlők.....	16
2.1. Az adatközlők adatai.....	19
3. A kérdezés.....	20
3.1. A kérdezés formái.....	20
3.2. A kérdések sorrendje.....	22
3.3. Változtatott kérdések.....	23
V. Pusztafalu nyelvjárása	24
1. A pusztafalusi nyelvjárás kutatása.....	24
2. Pusztafalu nyelvjárásának területi elhelyezkedése.....	28
3. Hangtani sajátosságok.....	29
3.1. A hangok képzése	29
3.2. A pusztafalusi <i>ő</i> hang	30
3.3. Minőségi hangváltozások	34
3.3.1. Labiális <i>ő</i> -zés köznyelvi <i>e</i> és más nyelvjárásokbeli <i>e</i> helyén.....	35
3.3.2. Labiális <i>ő</i> -zés <i>l</i> , <i>r</i> , <i>j</i> előtt.....	42
VI. Összefoglalás	43
VII. A kérdőív válaszai	44
VIII. Bibliográfia	67
IX. Melléklet (A kérdőív).....	69

I. Bevezetés

Szakedolgozatom témája a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található, a szlovák határ közelében fekvő hegyközi kis falu, Pusztafalu *ö-ző* nyelvjárásának változásvizsgálata. Kutatásom a köznyelvi *e* és más nyelvjárásokbeli *ě* helyén előforduló *ö-ző* sajátosságokra irányult.

Az összehasonlítást a régebbi nyelvállapothoz azért is lehet elvégezni, mert Pusztafalu gyűjtőpont volt *A magyar nyelvjárások atlaszának* készítésekor. Az atlasz anyagához készült gyűjtést IMRE SAMU és LŐRINCZE LAJOS végezte Pusztafaluban 1952-ben, az ellenőrzést DEME LÁSZLÓ végezte 1962-ben és 1964-ben.

Pusztafalu nyelvjárása az abaúji *ö-ző* nyelvjárásszigethez tartozik, ami azt jelenti, hogy legjellemzőbb sajátossága az *ö-zés*, ez határolja el a környezetében elhelyezkedő más nyelvjárásoktól. Ez az *ö-ző* sajátossága különíti el a palóc Hernád vidéki csoport nyelvjárásától és az északkeleti nyílt *e-ző* nyelvjárástól. Kutatásom célja annak vizsgálata, hogy a faluban ugyanolyan gyakran, ugyanazokban a szavakban használják-e még az *ö* hangot, mint egykor az 1950-es években, az atlasz gyűjtésekor.

Kutatásomhoz *A magyar nyelvjárások atlaszának* térképlapjait vettem segítségül. A kutatás eredményeit három korcsoportra bontva elemzem: az első csoportban a 30 éven aluliak, a másodikban a 30-60 év közöttiek, a harmadikban a 60 év fölöttiek szerepelnek. Így az egyes csoportok a fiatal, a középkorú és az idős korosztályt képviselik.

A helyszín megválasztása három okból is megfelelő. Egyrészt a kutatástörténet szempontjából: Pusztafalu kutatópont volt *A magyar nyelvjárások atlaszának* gyűjtésekor, ezért az atlasz eredményei további vizsgálódás alapjául szolgálnak. NYIRKOS ISTVÁN is kellő alaposággal, mind lejegyzett szöveggel, mind kérdőívvel vizsgálta a falu nyelvjárását, ezért a mai adatok kutatásaival összehasonlíthatók. Másrészt a falu viszonylag elzárt helyzetéből adódóan is megfelelő volt a választás: a szlovák határ közvetlen közelében húzódik, és a határ menti településeken a nyelvjárás tovább megőrződik. Pusztafalu egy elzárt település volt, de az elzárttságot már fellazította az állandó ingázás, ugyanis munkahely alig, iskola és bolt pedig nem található a településen, ezért a lakók kénytelenek beutazni a környező településekre dolgozni, tanulni és vásárolni is. Ez mind hatással van a lakók nyelvhasználatára, nem is beszélve a tömegtájékoztató eszközök behatolásáról. Harmadrészt Pusztafalu az abaúji *ö-ző* nyelvjárásszigethez

tartozik, jellegzetessége az *ö* hang megterheltsége. Nyelvére a környező nyelvjárások is hatással vannak, érdemes megvizsgálni, mennyire, az eltelt fél évszázad alatt milyen mértékben változott itt a nyelvhasználat.

Hipotézisem szerint a falu lakosainak nyelvhasználatában már kisebb arányban fordul elő az *ö* hang, mint *A magyar nyelvjárások atlaszának* gyűjtésekor, de az idősök kiejtésében még mindig megtalálható. Feltételezem, hogy a fiatalabbaknál a nyelvjárási *ö* hang helyén tapasztalható valamiféle zártabb kiejtés, még ha ez nem is az *ö* hangban realizálódik.

A téma kutatása személyes okokból azért állt közel hozzám, mert nagyapám Pusztafaluból származik. Gyermekkorát ott töltötte, de iskoláztatása miatt elkerült a faluból. Mindig szívesen beszélt Pusztafaluhoz kötődő élményeiről, és vágyódott vissza ebbe a csendes, meghitt környezetbe, ahova emlékei kötődtek. Nagyapám már nem beszélte a nyelvjárást, de testvérei, akik ebben a faluban maradtak, igen. Mikor családi összejöveteleken találkoztunk velük, észrevettem, hogy másképp beszélnek, néhány szót másképp mondanak, mint ahogy azt én megszoktam. Azért választottam ezt a kutatási témát, mert nyelvjárásuk felkeltette érdeklődésemet.

II. Mai magyar nyelvjárások

Ebben a fejezetben olyan fogalmakat járok körül, melyek elengedhetetlenek a mai nyelvjáráskutatás szempontjából. Foglalkozom a nyelvváltozatokkal – ezen belül kiemelten a nyelvjárások és a köznyelv kapcsolatával –, a nyelvjárási attitűddel, mely meghatározza a beszélők nyelvjárási alakjainak használatát és a nyelvjárások változásával, egyben megemlítve a regionális köznyelviséget, mely a nyelvjárások változásának eredményeként jön létre.

1. A nyelvváltozatok

A nyelv nyelvváltozatok együttese. Ugyanabban a nyelvben a nyelvváltozatok többé-kevésbé eltérnek egymástól. Három fő típusuk különíthető el: területi, társadalmi és köznyelvi változatok. A területi nyelvváltozatokat nevezzük nyelvjárásoknak, míg a társadalmiak a csoport és szaknyelvek, a köznyelvi változatok pedig az írott és beszélt köznyelv. Ezek a nyelvváltozatok egymással kapcsolatban vannak. A kapcsolat jellege változik időbeli, térbeli és társadalmi tényezők hatására. A nyelvjárások és a köznyelv kapcsolatát figyelve tudjuk, hogy a nyelvjárások eredetileg többet adtak a köznyelvnek, és kevesebbet kaptak tőle. Mára ez a helyzet megfordult: a nyelvjárások változását leginkább a köznyelvi hatás határozza meg. A köznyelv a nyelvváltozatok között kitüntetett szerepű, mert a többi nyelvváltozattal szoros kapcsolatban van, és befolyásolja őket (KISS 2000: 9). Pusztafalu nyelvjárásának változására is erőteljes befolyással van a köznyelv, mely többnyire a tömegkommunikációs eszközökön és a környező települések nyelvhasználatán keresztül jut el a lakókhhoz.

2. A nyelvjárás fogalma

A nyelvváltozatok társadalmi okok következtében alakultak ki. A nyelvhasználatban fellépő különbségek összefüggésben vannak a beszélők nyelven kívüli adottságaival (életkorával, iskolázottságával, közösségben betöltött szerepével) (KISS 2000: 14). KISS JENŐ ennek következtében a nyelvjárások definíciójában a szociolingvisztikai feltételeket

is figyelembe veszi: „A nyelvjárás egy adott nyelv többi változatától rendszerszerűen, azaz meghatározott szabályok szerint többé-kevésbé s valamennyi szinten eltérő nyelvváltozat, amely területileg kötött, elsősorban a szóbeli közlésre szánt és mindenekelőtt a hétköznapi területeket átfogó beszédmód, amelyet általában a falvakban felnőtt és ott lakó, a hozzá legalábbis semleges viszonyuló emberek elsődleges nyelvváltozatukként, spontán módon használnak a számukra természetes, mindennapos, familiáris beszédhelyzetekben, s elsősorban az egymás közötti kommunikációban.” (uo.)

3. Nyelvjárás – köznyelv

A mai magyar nyelvjárások és a köznyelv között számos különbség állapítható meg. Felhasználási területük szerint a nyelvjárás familiáris, intim környezetben használt beszélt nyelv, a köznyelv pedig nyilvános helyen (iskola, hivatal, tudomány) használt beszélt és írott nyelvváltozat. A nyelvjárást elsősorban alsó, a köznyelvet közép- és felső társadalmi rétegek használják. Kronológiai sorrendjüket tekintve a nyelvjárás elsődlegesnek, a köznyelv előzményének tekinthető, a köznyelv pedig a nyelvjárásokból kialakult másodlagos következménynek. Területi elterjedtség alapján a nyelvjárások használata az adott nyelvterület egy bizonyos részéhez köthető, míg a köznyelv elvileg a teljes magyar nyelvterületen ismert (KISS 2000: 10).

4. A nyelvjárások osztályozása

A nyelvjárások osztályozásakor az egyes területi egységek között éles sávok nem húzhatók meg. Az osztályozás alapja olyan közös nyelvhasználati jegyek megléte a nyelvterületen, amelyek hiányoznak vagy más arányban vannak jelen a többi terület nyelvhasználatában. Az egységeket nagyfokú változékonyság jellemzi.

A magyar nyelvjárási egységeket alapul véve (KISS 2000: 11; 2001: 74) Pusztafalu nyelvjárása helyi nyelvjárás, mely olyan kommunikációs egységet jelent, melyben egy erős kapcsolathálózatú beszélőközösség nyelvhasználata közvetlen és rendszeres. Ez a helyi nyelvjárás megvan a kollektív tudatban, mely alapján a nyelvjárási beszélők használják nyelvjárásukat (KISS 2000: 11).

Az egymással szorosabb-lazább kapcsolatban lévő települések nyelvjárás csoportot alkotnak. Pusztafalu az abaúji ő-ző nyelvjárás szigetbe sorolható, mely egy csoportjellegű sziget (KISS 2001: 317). A nyelvjárás csoport települései, helyi nyelvjárásai közötti nyelvi különbségek árnyalatnyiak, a kommunikáció szempontjából pedig lényegtelenek. A nyelvjárás csoportnál már nem beszélhetünk olyan kollektív beszélőközösségi tudatról, mint a helyi nyelvjárásnál (KISS 2000: 11).

Egy nyelvjárás régióba azok a nyelvjárás csoportok tartoznak, amelyeket meghatározott nyelvi jelenségek kötnek össze (uo.). A *Magyar dialektológia* c. kötetben (KISS 2001) a JUHÁSZ DEZSŐ által készített mai magyar nyelvjárások osztályozásában az abaúji ő-ző nyelvjárás csoport egyik régióba sem tartozik, hanem önálló csoportot alkotva nyelvjárás szigetként jelenik meg az egyes régiók között. Nyugati oldalról a palóc régió, azon belül is a keleti tömb Hernád-vidéki csoportja határolja, keletről az északkeleti régió ungi csoportja található a nyelvjárás sziget mellett, délkeleten pedig az északkeleti régió szabolcs-szatmári csoportja található hozzá legközelebb (KISS 2001: 5. melléklet). Ezen környező területek nyelvjárásai fokozottan hatnak az abaúji ő-ző nyelvterületre.

5. A nyelvjárások nyelvhasználata

A nyelvjárás nyelvhasználat tárgyalásakor a nyelvjárások szociológiai meghatározó tényezőit érdemes hangsúlyozni. Ezek a tényezők meghatározzák azt, hogy kik, mikor és miért beszélnek nyelvjárásban. A beszélő foglalkozása, képzettsége, iskolázottsága, környezetének nyelvjárásossága, tősgyökeres-e ott, ahol él, lakóhelyével való azonosulása, lakóhelyének városiassága, környezetének mobilitásfoka, életkora, neme mind olyan tényezők, amelyek meghatározzák a nyelvjárások használatát (KISS 2000: 15).

A nyelvjárások szerepét a nyelvközösség nyelvhasználatában a többi nyelvvaltozattal összehasonlítva állapíthatjuk meg. A nyelvjárások osztoznak a többi nyelvvaltozattal a kommunikációs feladatok ellátásában. Négy kategória állítható fel aszerint, hogy a nyelvjárások milyen mértékben vannak jelen a nyelvközösség életében. Ezek a következők: 1. kizárólagos változat, 2. főváltozat, 3. mellékváltozat, 4. maradvány (reliktum) (uo. 16).

Csak kevesen használják kizárólagos változatként a nyelvjárást. Pusztafaluban nem ez a jellemző kategória. A nyelvjárást fő változatként azok beszélik, akik ismerik a köznyelvet

(vagy annak legalábbis regionális változatát), de a nyelvjárás a legbiztosabban birtokolt nyelvváltozatuk. Az idősebb nyelvjárású beszélők többsége és a kisebbségi magyarság egy része tartozik ebbe a csoportba (KISS 2000: 16). Elmondható, hogy Pusztafalu idős nyelvhasználói is főváltozatként beszélik a nyelvjárást. Tapasztalataim alapján főként a 70 éven felüliek tartoznak ide.

A legnagyobb számban azok vannak, akik mellékváltozatként beszélik a nyelvjárást. Ők kettősnyelvűek, tehát a köznyelvet és valamely nyelvjárást is birtokolják. A köznyelvet rendszeresen, aktívan használják munkakörükből és társadalmi helyzetükből adódóan, nyelvjárásuk használata pedig a családi beszédhelyzetekhez és az otthoni foglalatosságokhoz köthető. A magyarországi nyelvjárású területeken ez általános jelenség (uo.). Pusztafaluban főleg a középkorúak beszélik mindkét nyelvváltozatot, de a fiatalok is ismerik a nyelvjárású alakokat. Az anyaggyűjtés során több olyan adatközlő is volt (13., 15., 17. adatközlő), akik a nyelvjárású és a köznyelvi alakokat is elmondták.

Maradványként az erősen köznyelvesült településeken van jelen a nyelvjárás, ahol már csak az idősebbek használják nyelvi összetartozásuk kifejezéséül (KISS 2000: 16).

6. Nyelvjárású attitűd

A nyelvjárású beszélők nyelvjárásúhoz viszonyuló attitűdjé meghatározó a nyelvjárású használatának szempontjából. Ha pozitívan viszonyulnak nyelvjárásúhoz, akkor használják és becsben tartják, viszont ha negatívan viszonyulnak hozzá, akkor kerülnek, és nem használják azt. A nyelvjárású használata nem előny és nem is hátrány. Hátránnyá akkor válik, ha használatát negatívan értékelik. A nyelvjárások akkor váltak hátrányossá, amikor a vezető társadalmi rétegben az irodalmi és a köznyelvi nyelvváltozatok felértékelődtek, és használatuk előnyösebb lett (KISS 2000: 20).

Magyarországon a nyelvjárásokúhoz való viszonyulás nem volt soha egynemű. Ma leginkább az iskolázottak viszonyulnak pozitívan hozzájuk. A nyelvjárásokat a romantika korában csak egy szűk értelmiségi kör becsülte meg. A köznyelv elterjedése után a köznyelvi beszélők lesajnálóan, lenézően tekintettek a nyelvjárású beszélőkre (uo. 20).

Fontos annak vizsgálata is, hogy maguk a nyelvjárású beszélők hogyan viszonyulnak saját nyelvváltozatukúhoz. KISS JENŐ *Magyar nyelvjárásútan kalauzában* a nyelvjárású attitűd történetében négy szakaszt különít el (2000: 21):

Az első szakasz az irodalmi nyelv megjelenésétől a 19. és a 20. század fordulójáig tart, amikor beszélt köznyelv a falvakban megjelent. Ebben a szakaszban a nyelvjárási beszélők elismerték a köznyelv tekintélyét, de nyelvjárásukat továbbra is megőrizték, és pozitívan viszonyultak hozzá.

A második szakasz a 20. század első felére tehető, ezen belül is főleg a két világháború közötti időszak évtizedeire. Ekkor már nemcsak a köznyelvi beszélők nézik le a nyelvjárást, de a nyelvjárási beszélők is szembekerülnek a köznyelvvvel, melyben lenézésük eszközét látják. A városba elkerült, majd a faluba visszatérő egyének megváltozott, köznyelvi változatát elítélik. Négy legidősebb adatközlőm ebben az időszakban született, ezért mikor felnőttek, már a nyelvjárási attitűd történetének harmadik szakasza zajlott, mely az 1950-es évek elejével indul.

A harmadik szakaszra jellemző, hogy a nyelvjárási beszélők egyre nagyobb része szégyelli nyelvjárását. Ezért idegenek jelenlétében kerülni igyekeznek a nyelvjárásias formákat. Előfordul az is, hogy letagadják ezen nyelvi formák használatát. A nyelvjárások szégyellése hozzájárul visszaszorulásukhoz, térvésztesükhöz. A nyelvjárási attitűd megváltozásához két körülmény járult hozzá. Az egyik, hogy a parasztság korábbi értékrendje megbomlott, identitászavar uralkodott el rajtuk. Ez a mezőgazdaság erőszakos kollektivizálásának volt a következménye. A másik meghatározó körülmény a technikai fejlődéssel, az iskoláztatás kiszélesedésével, az iparosodással, a belső migrációval és az életszínvonal emelkedésével magyarázható tényezők együttes hatása (uo.22).

A negyedik szakasz a kilencvenes évek elejétől érzékelhető: a nyelvjárási beszélők kikerülik azokat a helyzeteket, ahol megszólhatják őket nyelvjárásuk miatt. Ezt a beszédhelyzettől függő nyelvi kódváltás segítségével valósítják meg. Másrészt érzékelik, hogy a nyelvjárás a közösséggel való azonosulásuk kifejezője, ami értéket kölcsönöz a nyelvjárásnak, ezért szűkebb környezetükben, a családban és a faluban használják azt (uo.). Pusztafalu nyelvjárásának használatában is ezt tapasztaltam.

7. A nyelvjárások változása

A nyelvjárások változásakor a nyelvi kiegyenlítődés, a köznyelvhez való közeledés határozza meg a változást: a nyelvjárási nyelvhasználat folyamatosan teret veszít, ami azt jelenti, hogy csökken a nyelvjárási beszélők száma. Illetve azoknak a beszédhelyzeteknek

a száma is növekszik, amelyeket a nyelvjárási beszélők nyilvánosnak éreznek. A térvesztéssel a nyelvjárásban való beszélés gyakorisága csökken, így előbb-utóbb a tudás is egyre kevesebb lesz (KISS 2000: 23).

Pusztafaluban is megfigyelhető a nyelvjárási tudás csökkenése: voltak olyan szavak, amelyeket már csak hallomásból ismertek (pl. *zsibitől*) és olyanok is, melyekben a hangváltozásra már nem emlékeztek (pl. egyik középkorú adatközlőm a napok nyelvjárási ejtésű felsorolása közben már nem mondta, hogy a *csütörtök* szót régen *csötörtök*-ként ejtették).

A beszélők nyelvi attitűdjének változása következtében tehát a nyelvjárási formák használata kevesebb ember nyelvhasználatában és kisebb arányban jelentkezik, a köznyelvi formák pedig egyre több ember nyelvhasználatában érhetőek tetten. A nyelvjárások 20. századi térvesztése a nyelvi attitűd változásával magyarázható. Azonban meghatározott helyzetekben még ma is rengetegen használják a nyelvjárást (uo.).

A változás nem érint minden nyelvjárási jelenséget, viszont a nyelvjárások valamennyi szintjét igen. Elsősorban a nyelvjárási jelenségek csökkenő előfordulási gyakoriságában és ezek bomlásában nyilvánul meg a nyelvjárások változása. Leggyorsabban a szókészlet, a frazeológia és a hangtani jelenségek változnak. Az alaktani jelenségek módosulása jóval lassabb, leglassúbb pedig a mondattani jelenségek változása (uo.24).

A köznyelvi hatás eredményeként létrejött a regionális köznyelviség, ami átmenetet jelent a nyelvjárások és a köznyelv között. Nyelvjárási jegyeket mutat fel, de köznyelvi szerepű. A regionális köznyelviség mellett a kettősnyelvűség is kialakult, ami azt jelenti, hogy a nyelvjárási beszélők nemcsak nyelvjárásukat, hanem a köznyelvet, illetve annak regionális változatát is beszélik (uo.).

A nyelvjárások tehát ugyanúgy, mint a nyelvek, állandóan változnak, és ez a változás a köznyelvhez való közeledésben mutatkozik meg. Azonban a jövőben is számolni kell nyelvjárásokkal, mert a nyelvi létfeltételek (idő, tér, társadalom) mindig adottak lesznek. Az emberek igénylik a szűkebb közösséggel való azonosulást, amelyek a nyelvjárások domináns meghatározói (uo.).

A nyelvjárás közösség-összetartó funkciója elősegíti a nyelvjárások továbbélését, és befolyásolja a beszélők nyelvváltozat-választását. A nyelvjárások legfontosabb szerepei közé tartozik, hogy csökkentik a beszédpartnerek közötti távolságot, elősegítik a kapcsolatteremtést, pozitív érzelmeket ébresztenek, és növelik a nyelvi kifejezési

lehetőségeket. Ezek a tényezők ahhoz járulnak hozzá, hogy a nyelvjárás minél tovább megmaradjon (uo. 17).

8. A regionális köznyelviség

A nyelvjárások változásának eredménye a regionális köznyelviség, mely a nyelvjárások és a beszélt köznyelv között helyezkedik el. Jellemzője, hogy népiesebb és változékonyabb, mint a köznyelv, és a rögzített köznyelvi grammatika szabályaival lazábban bánik. Kialakulásának feltétele az egységes beszélt köznyelv, a magas fokú társadalmi mobilitás és a tömegtájékoztatási eszközök elterjedése (Kiss 2000: 25).

Tömeges elterjedése a 20. század második felére tehető, amikor a nyelvjárás beszélők a nyelvjárás szégyellése miatt a köznyelvhez közeledés következtében kialakítottak egy sajátos nyelvváltozatot. Azonban a nyelvjárás beszélők csak azokat a szavakat alakítják át, amelyeknek nyelvjárásias voltát érzékelik. Mivel kevésbé tartják nyelvjárásiasnak nyelvhasználatukat, ezért a nyelvjárás formák egy részét megtartják (uo.). Így Pusztafaluban sem hagyták el a zárt *ë*-t, a határozóragok használatakor még mindig a nyelvjárás formát használják (pl. „*Mikor jösztek nálunk?*”, „*Voltam hozzátok.*”). Gyakran jönnek létre keverékformák a nyelvjárás és köznyelvi alakok találkozásakor. Pusztafaluban pl. a nyelvjárás *rihös* alak keveredett a köznyelvi *rühes* szóval, így létrejött a *rihës* és *rühës* alak, a *böllér* köznyelvi forma hatására és a *szeker* analógiájára pedig a *böllër* alak keletkezett. Kialakult tehát az a nyelvhasználat, amit a beszélők köznyelvi használatnak tekintenek, azonban az így kialakult formák regionális jegyeket hordoznak, kirívó nyelvjárás jelenségeket pedig nem. Egy új nyelvhasználat alakul ki folyamatosan, melynek következtében a beszélők nemcsak a regionális köznyelvet ismerik, hanem saját nyelvjárásukat is.

A beszélők kettősnyelvűekké válnak, mely azzal jár, hogy két kódot is tudnak használni, melyeket a formális és informális beszédhelyzeteknek megfelelően váltakoztatnak. Az elsődleges nyelvváltozatuk a nyelvjárás, de a köznyelvet is beszélik valamelyik regionális változatában. A kettősnyelvűek regionális köznyelvhasználatuk távolabb áll a köznyelvtől, de nagyfokú változékonyág jellemző rá (uo. 26).

De vannak olyan beszélők is, akik csak a regionális köznyelvet birtokolják, ez az egyetlen beszélt anyanyelvváltozatuk (pl. vidéki városokban). Ők az egyesnyelvűek. Ők

nem váltanak kódot. Regionális köznyelvi nyelvváltozatuk igen közel áll a köznyelvhez (uo.).

Pusztafaluban a kettősnyelvűség jellemző. A fiatalok is ismerik, legalábbis hallják az eredeti nyelvjárási alakokat, de csak ritkán használják őket. Mivel használati körükön kívül esnek ezek a formák, ezért a nyelvjárást csak ismerik, de már nem ugyanúgy birtokolják, mint az idősebb korosztály kettősnyelvű beszélői. Azonban még a fiatalok is kettősnyelvűeknek mondhatók, mert bizonyos nyelvi helyzetekben, pl. a nagyszülőkkel való beszélgetéskor a nyelvjárási alakokat használják. A nyelvjárás használati színtereinek beszűkülése és a köznyelvhez való közeledés figyelhető meg ebben a folyamatban. Pusztafaluban az egyik kettősnyelvű adatközlőmet kérdeztem, hogy a gyerekei beszélnek-e a nyelvjárást. Azt mondta, hogy nem, az unokái meg már egyáltalán nem beszélnek, még a barátok között sem. De mivel a nyelvjárási beszélők kevésbé tartják nyelvjárásiasnak nyelvhasználatukat, mint amennyire a valóságban az, a regionalizmusok egy részét megtartják (KISS 2000: 25). Így lehet, hogy az adatközlő gyermekeinek beszéde valamennyire nyelvjárási színezetű.

A kettősnyelvűség együttjár azzal, hogy valaki tisztában van nyelvi tudatával, vagyis azzal, hogy másképp beszél, mint a köznyelvben. Pusztafaluban is ez volt jellemző. Voltak az adatközlők között olyanok, akik nem igazán tudták eldönteni, hogy melyik kódot válasszák a válaszadás során. Az egyik adatközlő (13.) például a kérdőív elején még a köznyelvi változatot használta, majd egy idő után kódváltással átváltott nyelvjárási kódjára, és sokszor mindkét alakot elmondta. A megfelelő kód kiválasztásában befolyásolhatta az adatközlőket, hogy idegen kérdéseire kellett válaszokat adniuk, valamint az, hogy válaszaikat diktafonra is felvettem, ezért inkább a köznyelvi változatot alkalmazták a válaszadás során.

Volt olyan adatközlőm (19.), aki már rögtön az első kérdésnél (*Minden búzakalászban van legalább 30-35 ... -szem.*) megjegyezte, hogy ők a faluban ezt máshogy mondják, mint azok, akik a köznyelvet beszélnek: „*Mink úgy mongyuk, hogy szöm, tik úgy montik, hogy szem.*” Nyelvi tudatával tehát teljesen tisztában volt. Ő olyan adatközlő volt, aki a nyelvjárásiasabb alakokat használta. Még a következőket mondta saját beszédéről: „*Mink ő betűvel beszélünk. Mikor Miskócon vótam, úgy izéltök, hogy én mindent csak olyan ő betűvel... Ha urasan montam, az neköm ojan vót, mintha én nem is beszéltem vóna.*” Jellemző rá, hogy nem hagyta el nyelvjárási beszédmódját, ebből nyelvjárási attitűdjéről megállapítható, hogy nem szégyelli nyelvjárását.

Egy másik adatközlőnél (20.) is azt tapasztaltam, hogy a falu nyelvi tudatával teljesen tisztában volt, azonban bár a faluban nevelkedett, és ott is élt, elhatárolta magát a falusiaktól. Nyelvjárási attitűdjén tökéletesen megfigyelhető az attitűdváltozás harmadik szakasza: amikor az ötvenes évek elejével kezdődően a nyelvjárási beszélők tömegesen szégyellni kezdték nyelvjárásukat, így idegenek előtt kerülni igyekeztek az általuk nyelvjárásinak tartott nyelvi formákat (KISS 2000: 22). Válaszaiból azonban a nyelvjárásiasság kifejeződött, így elmondható, hogy nem a köznyelvet, hanem a helyi színezetű regionális köznyelviséget beszélte. A következőket mondta az első néhány kérdés után: *„A pusztafalusiak úgy mongyák, hogy szödör. Ojan régimódiasan beszélnek. Azt is, hogy megyek, úgy mongyák, hogy mönyök, a szomszéd kösségben meg megyök.”* Kérdésemre, hogy ő nem beszél-e már ö-vel, így válaszolt: *„Hát én azért vigyázok, mer mongyuk énnekem a férjem 34 évig volt az ÁFÉSZ-nél, és ojan hejön vótam mindig ..., ojan hejön muszáj az embernek alkalmazkodni, hogy úgy beszélni, hogy ne vajjon a férje mellettem szégyönt.”* Nyelvhasználatát tehát szégyellte, ezért használta inkább a köznyelvies alakulatokat.

III. Pusztafalu története

A gyűjtés helyszínének behatóbb megismerése érdekében fontos, hogy megismerkedjünk Pusztafalu rövid történetével.

Az ember már a neolitikum óta ismerte ezt a vidéket. Ezt az itt talált régészeti leletekből bizonyítani lehet. A terület igazi birtokbavétele azonban csak a középkorban, a szlávok, majd a honfoglaló magyarok letelepedése után történt. Pusztafalu a Hegyköz irtásfalvaihoz képest – melyek az Árpád-korban jöttek létre – viszonylag későn, a XIV. században jött létre Újfalu néven. Az oklevelek először 1389-ben, Zsigmond adománylevelében említették meg (*Zempléni Turista* 2009: 10).

A falu a XIV. században királyi birtok volt a füzéri uradalom tartozékaként, majd a század végére átmenetileg elnéptelenedett. Zsigmond király ekkor Perényi Miklósnak és testvéreinek adományozta az uradalmat. Pusztafalu nem maradt sokáig a Perényieké, mivel 1427-ben már a Losonczy családhoz került, akik szalánci uradalmukhoz csatolták a települést. Ettől kezdődően Pusztafalu története az 1920-as évekig összefonódott az uradalomával. A Losonczyak 1595-ig birtokolták, később a Losonczy-vagyon nagy részeként a Forgách családé lett. Losonczy Anna (Balassi Bálint múzsája) második férje ugyanis Forgách Zsigmond lett, a későbbi nádor, aki 1595-ben, felesége halálát követően megszerezte a hatalmas örökség jelentős részét (uo.).

A reformáció az 1530-40-es években érte el Pusztafalut, ekkor jött létre a falu református gyülekezete. A XVI. század a vallási megújulás mellett magával hozta a Török Birodalom magyarországi előretörését és a középkori magyar állam bukását is. A Hegyköz ugyan nem tartozott a Török Hódoltság területéhez, de az ellenséges portyák időnként elérték, 1565-ben a török hordák feldúlták Pusztafalut (uo.).

A XVII. század első felében a falu népes és jómódú hegyközi helység volt és komoly állatállománnyal rendelkezett. Ez azonban nem sokáig tartott, mert már a század második felétől – különösképpen a kuruc-Habsburg és a visszafoglaló háborúk idején, majd a Rákóczi-szabadságharcot követően – jelentős elszegényedés és elvándorlás jellemezte a falut, a többi hegyközi településhez hasonlóan (uo.).

A XVII. század végétől az uradalom többször gazdát cserélt: a Forgách családtól előbb a Szirmay (1692), majd a Szentiványi (1694-95), később a Reviczky családhoz (1726) került. Tőlük teljes egészében csak 1769-ben váltotta vissza az uradalmat a Forgách család,

akik 1848-ig voltak a falu földesurai. Ebben az időben jelentősen nőtt a falu népessége, 335 főről (1787) 530 főre (1828) (uo.).

Az 1848-as jobbágyfelszabadítás után a volt jobbágyok az úrbéres földek tulajdonosai lettek, míg a falu határában fekvő kiterjedt erdőségek és legelők nagy része a Forgách családnak maradt. A rossz termőhelyi adottságok és a túlnépesedés folyamata okozta telekaprózódások csak szűkös megélhetést tettek lehetővé. Az 1860-as években a településnek komoly megélhetési problémákkal kellett szembenéznie. Az 1870-80-as évektől a szegénység miatt sokan hagyták el a falut, többen Amerikába mentek a jobb élet reményében. Az el- és kivándorlás mellett az 1872-73-as kolerajárvány is csökkentette a népesség számát (uo.).

A trianoni békeszerződés újabb súlyos problémákat hozott a falu számára, ugyanis elcsatolták a település területének több mint 60%-át. E terület nagy része erdős hegyvidék, amely zömmel a Forgách, majd 1920-tól a Forgách és Waldbott családnak volt. Az elcsatolt területre került a Kis-Izra és az Izra-tó. Ez utóbbi a Tokaj-Zempléni-hegyvidék legnagyobb tava. Trianon következtében a falu elzártsága is nőtt. Ennek máig ható következménye többek között az, hogy szemben más hegyközi falvakkal, itt már az 1950-es évektől megindult az erős elvándorlás, ami mára oda vezetett, hogy a falu lakosságának a száma 250 fő alá csökkent. Az elzártság következtében azonban a település archaikus népi kultúráját és nyelvjárását a XX. század derekáig szinte érintetlenül őrizte meg (uo.).

IV. Az anyaggyűjtés

1. Felkészülés a gyűjtésre

Anyaggyűjtésem célja egy hangtani jelenség, az *ö*-zés változásának vizsgálata volt Pusztafaluban, egy határ menti kis faluban, mely *A magyar nyelvjárások atlaszának* kutatópontja volt, ezért lehetséges, hogy egy régebbi, 1950-es évekbeli nyelvállapothoz hasonlítsam a jelenlegi gyűjtést. Egy tudományos céllal készült anyaggyűjtésnél fontos a gyűjtő megfelelő felkészültsége, a jó adatközlő kiválasztása, a kérdezés és a lejegyzés hibák nélküli alkalmazása. A gyűjtés során egyedül gyűjtöttem az adatokat, így az egy gyűjtős módszert alkalmaztam a vizsgált nyelvjárásnál. A gyűjtést 2010. március 30-ától április 3-áig végeztem. Ezt 2009 augusztusában egy próbagyűjtés előzte meg.

Mielőtt terepre mentem, szükségem volt az alapos felkészülésre. A felkészülésnél segítségemre volt DEME LÁSZLÓ és IMRE SAMU *A magyar nyelvjárások atlaszának elméleti-módszertani kérdései* c. kötete (1975). A kérdőívemet (lásd: Melléklet) az atlasz alapján állítottam össze. A térképlapokról válogattam ki azokat az adatokat, amelyeknél Pusztafaluban a köznyelv és a más nyelvjárásokbeli *e*, illetve *ë* hang helyén *ö* hang szerepelt. Így állt össze az a kérdőív, amit a terepen a gyűjtés során kérdeztem ki.

2. Az adatközlők

Az adatközlők kiválasztásában céлом az volt, hogy olyanoktól szerezzem be az adatokat, akik Pusztafaluban élnek. Figyelembe vettem, hogy az adatközlőknek ne legyenek egyéni, csak rájuk jellemző sajátságai, beszédük természetes legyen. Fontos volt az a szempont is, hogy értelmesek legyenek, hogy a bonyolultabb körülírásokat is megértsék. *A magyar nyelvjárások atlaszának* anyaggyűjtése során még fontos volt, hogy az adatközlők a falujuktól keveset legyenek távol, de jelen esetben a mobilitás növekedése miatt ez a szempont már nem volt számottevő (DEME–IMRE 1975: 174). A diákok a környező településekre járnak iskolába, a középkorúak pedig nem a faluban dolgoznak,

ezért csak az idősebb korosztályban találhatóak olyanok, akik kevésbé mobilisak, de többnyire az ő nyelvhasználatukat is érik külső hatások. Az anyaggyűjtés során természetesen nemcsak egy adatközlőtől gyűjtöttem adatokat, hanem a több adatközlős módszert alkalmaztam, ugyanis az ő-zés változásának vizsgálata csak több adatközlő kikérdezése során válik relevánssá. Minél több adatközlőt kérdezőnk meg, annál biztosabb képet kapunk a település nyelvéről. Az adatközlők kiválasztásában házigazdám, az egyik helyi néni, nagypapám testvérének segítségét vettem igénybe, mivel a helyszínen nem voltam ismerős. Munkámat nagyon szívesen segítette. Személyesen kísért el az adatközlőkhöz. Nagy segítség volt, hogy nem ismeretlenül kellett benyitni a házakhoz. Főleg azokhoz a személyekhez kísért el, akikről úgy gondolta, hogy szívesen válaszolnának a kérdéseimre. Sajnos, még így is volt olyan, aki elfoglaltságára hivatkozva nem válaszolt a kérdőívre. Az adatközlőket nemcsak saját házukban kerestük fel, hanem olykor a faluban összetalálkozva, spontán módon kérdeztem meg őket. Azonban a felvételeken ilyenkor a háttérzaj erősnek bizonyul. Legjobb, hogyha a felvételek házban, csendes környezetben készülnek. A kérdezéskor hasznosnak bizonyult házigazdám jelenléte, többször, amikor az idősebb adatközlők nem hallották jól, amit kérdeztem, akkor ő megismételte a kérdést, és segített rávezetni őket a válaszra.

Az atlasz gyűjtésekor az adatközlők regisztrálása során feljegyezték az adatközlőkről a következő információkat: (1.) az adatközlő neve, (2.) címe, (3.) életkora, (4.) foglalkozása, (5.) műveltségi foka, iskolázottsága, (6.) származási helye, (7.) házastársának származási helye, (8.) faluján kívül kikkel érintkezik gyakrabban, (9.) hosszabb távollét falujától (DEME-ÍMRE 1975: 176).

Az adatokat a kérdőív lekérdezése után jegyeztem fel. Minden adatközlő nevét felírtam. A lakáscím felírása inkább a nagyobb településeken bizonyul hasznosnak (uo. 177), de ebben a kis faluban nincs különösebb jelentősége, mert a falubeliek ismerik egymást, így az adatközlők később is könnyen megtalálhatóak. Az életkort rendszeresen feljegyeztem, de mindenkitől a születés évét kérdeztem meg, hogy azok számára is világos legyen az adatközlők életkora, akik esetleg később dolgoznak az adatokkal. Igyekeztem az adatközlőket úgy összegyűjteni, hogy minden korcsoportot arányosan képviseljenek. A 30 éven aluliak korcsoportjában hatan, a 30-60 év közöttiek és a 60 éven felüliek korcsoportjában heten-heten szerepelnek. Összesen tehát 20 személytől kérdeztem ki a kérdőívet. A legfiatalabb kérdezett személy 14, a legidősebb 83 éves volt. Az egyes korosztályokat a fiatalok (30 év alattiak), a középkorúak (30-60 évesek) és az idősek (60

év fölöttiek) képviselik. Így az egyes csoportokban a különböző generációk is képviseltek. Voltak olyan adatközlőim is, akik egy családból képviselik a különböző generációkat (unoka–2., anyuka–11., nagymama–15. adatközlő). Az életkor nem volt meghatározó abból a szempontból, hogy valaki jó adatközlőnek bizonyul-e: a 14-15 évesek is ugyanolyan jól válaszoltak, mint az idősebbek. Kísérőmnek elmondtam, hogy minden korosztályból keresek adatközlőket, így úgy kerestük meg az embereket, hogy életkoruk viszonylag kis időközönként követi egymást.

A nemek szerinti arányra vonatkozóan nem volt elgondolásom. Az adott lehetőségek szerint válogattam ki az adatközlőket ebből a szempontból a kérdőív kitöltéséhez. Adatközlőim között sokkal nagyobb arányban vannak képviselve a nők, mint a férfiak. A kérdezettek közül 18 a nő, és 2 a férfi. A nők nagyobb számú képviselete abból következik, hogy az asszonyok között többet lehetett találni munkaidőben is. A nők nagy száma abból is adódik, hogy kísérőm az adatközlők felkeresése során a hozzá közelebbi kapcsolatban állókhoz, így barátnőihez vitt el.

Foglalkozás tekintetében a legtöbb idős asszony háztartásbeli volt, ma már nyugdíjasok, emellett egyikük vendégházat üzemeltet. A középkorúak csoportjában a megkérdezettek közül négyen a Hollóházi Porcelángyárban dolgoznak, ketten munkanélküliek, egyikük pedig rendőrként dolgozik. A 30 éven aluliak korosztályában lévők még gimnáziumban és egyetemen tanulnak.

Az adatközlők származási helyét külön nem tüntettem föl, egyértelműen olyanokat kérdeztem meg, akik a faluban nőttek fel, itt nevelkedtek és élnek, tehát a Pusztafaluban élők közösségéhez tartoznak.

Az, hogy faluján kívül kikkel érintkeznek az adatközlők, változatos képet mutat. Az érintkezés szempontjából meghatározó, hogy melyik városban végzik iskolájukat és hol dolgoznak. Arra a kérdésre, hogy kikkel érintkeznek, azért is nehéz választ adni, mert ma már annyi mindenkivel érintkezünk, hogy azt mi magunk is csak nehezen tudjuk nyomon követni.

Vallás tekintetében az adatközlők mind reformátusak voltak. Ez azért fontos információ, mert a vallás az egyházak révén befolyásolja a nyelvhasználatot (KISS 1995: 113).

Az adatok feljegyzése a kérdőív kitöltése, a bizalom megnyerése után történt. Ha az elején kérdeztem volna meg tőlük az adatokat, végig az járt volna a fejükben, hogy mihez kell a nevük és mit mondanak rosszul a válaszadás során. Az is előfordulhatott volna, hogy

a segítséget teljesen megtagadják. Volt olyan adatközlő is, aki már az elején megkérdezte, hogy kell-e hozzá a neve. Tartózkodó magatartásából azt feltételeztem, hogy ha azt mondom neki, hogy kell a neve, akkor megtagadja a válaszadást. Ezért a kérdőív kitöltése megvalósuljon, nem kérdeztem meg a nevét.

2.1. Az adatközlők adatai

Az adatközlők sorszámukat életkoruk szerint, növekvő sorrendben kapták. A személyiségi adatok megsértésének elkerülése végett az adatközlők vezetéknevének csak kezdőbetűjét tüntetem föl. Az adatok sorrendje a következő: név, születési év, mennyi idő a gyűjtés idejében, foglalkozás.

30 éven aluliak:

1. B. Patrik. Szül.: 1996. 14 éves, középiskolai tanuló.
2. T. Katalin. Szül.: 1995. 15 éves, középiskolai tanuló.
3. H. Szabina. Szül.: 1993. 17 éves, középiskolai tanuló.
4. F. Bettina. Szül.: 1990. 20 éves, egyetemista.
5. Z. Sarolta. Szül.: 1990. 20 éves, egyetemista.
6. C. Brigitta. Szül.: 1989. 21 éves, egyetemista.

30-60 év közöttiek:

7. L. H Éva. Szül.: 1979. 31 éves, munkanélküli.
8. D. F. Loretta. Szül.: 1975. 35 éves, munkanélküli.
9. F. K. Mónika. Szül.: 1971. 39 éves, gyári dolgozó.
10. H. István. Szül.: 1970. 40 éves, rendőr.
11. T. H. Katalin. Szül.: 1968. 42 éves, gyári dolgozó.
12. B. B. Ibolya. Szül.: 1964. 46 éves, gyári dolgozó.
13. B. Margit. Szül.: 1958. 52 éves, gyári dolgozó.

60 év fölöttiek:

14. T. Jánosné. Szül.: 1949. 61 éves, nyugdíjas.
15. J. Nándorné. Szül.: 1945. 65 éves, nyugdíjas.
16. H. Józsefné. Szül.: 1941. 69 éves, nyugdíjas.
17. F. Ferencné. Szül.: 1938. 72 éves, nyugdíjas.
18. H. Józsefné. Szül.: 1929. 81 éves, nyugdíjas.
19. B. Árpádné. Szül.: 1927. 83 éves, nyugdíjas.
20. H. Andrásné. Szül.: 1927. 83 éves, nyugdíjas.

3. A kérdezés

A kérdések tárgyalásakor szólnom kell a kérdések különböző formáiról, a kérdések sorrendjéről és az előre megfogalmazott kérdéseken való változtatásról is.

3. 1. A kérdezés formái

A legmegbízhatóbb adatokhoz passzív megfigyelés által lehet jutni. Ilyenkor spontán beszélgetést figyelünk meg. Bár ez a legjobb kutatási mód, ahhoz, hogy a gyűjtő ilyen anyagot szerezzen be, nagyon sok idő szükséges, ha valamilyen körülhatárolt anyagot szeretne gyűjteni (DEME–IMRE 1975: 182). Hosszú ideig tartott volna, ha kérdőívem anyagát ezzel a módszerrel gyűjtöttem volna össze.

A passzív módszer ellentéte az aktív kérdezés. Ennek során a keresett fogalomra kérdezzük rá. Az aktív kérdezésnek két típusa különböztethető meg. Az egyik az egyenes, közvetlen (direkt) kérdezés, amikor a keresett szó köznyelvi formáját kimondjuk az adatközlő előtt. Veszélyei miatt ezt a módszert csak olyan esetekben szokták alkalmazni, amikor egy-egy szó jelentését akarják megtudni. Az atlaszgyűjtés során a kérdőív címszavait kapták meg így sokszor (uo.).

Anyaggyűjtő munkámban a kérdezés során az aktív módszer közvetett (indirekt) fajtáját alkalmaztam. Az indirekt módszer során a keresett szót szavakkal körülírva vagy

mutatással idéztem fel. Magát a szót sem köznyelvi, sem nyelvjárási formájában nem mondtam ki. Elvértve azonban, amikor az adatközlő a kérdésre már végképp nem tudta a választ, előfordult, hogy megmondtam a köznyelvi formát, de sajnos ez befolyásolta a válaszadást. Akkor segítettém még a válaszadást a köznyelvi alakkal, amikor az adatközlő nem várt formát mondott. Például a „*Ha a fazékon egy kis repedés van, akkor a benne lévő víz mit csinál?*” , 58. kérdésnél rendkívül változatos eredmények születtek (pl.: *kiszivárog, kifolyik, kicsorog*). Ennél a kérdésnél arra voltam kíváncsi, hogy a csepeg vagy a csöpög változatot használják-e, ezért mindkét variációt megemlítve megkérdeztem tőlük, hogy melyik alakot használják.

Kérdéseimet úgy válogattam ki, hogy azok az *ö-ző* jelenségekre kérdezzenek rá, ezért segítségül vettem *A magyar nyelvjárások atlaszának* térképlapjait az adatok kiválogatásakor. Megnéztem, melyek voltak azok a szavak, amelyeket Pusztafaluban az akkori (1952) gyűjtéskor *ö*-vel mondtak ki. Kérdőívemben ezekre a jelenségekre kérdeztem rá, mert célom az *ö-zés* változásának vizsgálata volt. Segítségül ugyanazokat a kérdéseket használtam, amelyeket az atlaszgyűjtés során is feltettek, némelyeket azonban elavultságuk miatt meg is változtattam.

A címszók túlnyomó többségére körülírással kérdeztem rá, olyan jellemző jegyeit kiemelve, amelyek felidézik a keresett fogalmat. Pl. „*Árokparton, erdei irtásokon, elhanyagolt helyeken szokott teremni egy tüskés szárú, a földön hosszan elkúszó növény. A termése érett korában feketés színű, édes-savanykás ízű. Mi ennek a termésnek a neve?*”(szeder). Előfordult, hogy ezt a kérdést gyakran nem tudták rögtön megválaszolni, ekkor még azzal is kiegészítettem, hogy ültetni is szokták, ugyanis sok pusztafalusinak van szederültetvénye Nyíri mellett. Vagy pl. más jellegű kérdés a „*Ha délben eszik az ember, mit csinál?*”(ebédel).

Nemcsak körülírással kérdeztem rá az adatokra, hanem a kiegészítetés módszerével is. Ilyenkor a kérdést úgy tettem föl, hogy befejezetlen mondatomat az adatközlő egészítette ki a fogalom keresett nyelvi formájával. Pl.: „*Minden búzakaralásban van legalább 30-35 ...*” (szem). Vagy: „*Két gyerek indul reggel iskolába. Azt mondják az anyjuknak: édesanyám, mi most iskolába ...*”(megyünk).

A hét napjai közül *ö-zés* szempontjából arra voltam kíváncsi, hogy a *szerdát* és a *pénteket* hogyan mondják ki, még mindig szerepel-e képzésükben az *ö* hang. A régi változatok így hangzottak: *szöröda, péntök, < p'éntök >, < pénték >*. Mivel csak ezeket a

napokat nehéz lett volna körülírni, ezért a hét többi napját is felsoroltattam az adatközlőkkel.

A kérdés során a rámutatás is jellemző volt. Például amikor a *szemöldök* szóra voltam kíváncsi, akkor a szemöldökökre mutattam, és azt a kérdést tettem föl, hogy mi ennek a neve? Vagy amikor az *egyenes* szóra kérdeztem rá, akkor is a rámutatás módszerét alkalmaztam az „*Ez a ceruza nem görbe, hanem szép ...*” (*egyenes*) kiegészítendő kérdés segítségével. Ennél a kérdésnél sokszor a mutatóra már nem is volt szükség, mert az adatközlők rögtön kitalálták.

3. 2. A kérdések sorrendje

A kérdések sorrendje is meghatározza az anyaggyűjtés sikerét. Egy-egy szóra a maga természetes környezetében sokkal biztosabban lehet kérdezni. Sokkal könnyebben tud válaszolni az adatközlő azokra a kérdésekre, melyek természetes összefüggésükben következnek egymás után, mint az egymáshoz semmivel sem kapcsolódó fogalmakra. Ha a kérdések nem kapcsolódnak valamennyire össze, az fárasztja az adatközlőt és a gyűjtőt is (DEME-IMRE 1975: 185).

A címszavakat úgy kérdeztem egymás után, ahogyan azok az atlasz kötetekben egymás után szerepeltek, ugyanis nem akartam nagyon megbolygatni az adatok atlasznak megfelelő sorrendiségét azért, hogy az adatok a feldolgozás után is könnyedén visszakereshetők legyenek. Így a kérdőív az atlasz I. kötetében szereplő kérdésekkel kezdődik, és így követi tovább a II-VI. kérdőív címszavainak sorrendjét is. Azonban a kérdések többnyire úgy követik egymást, hogy az egy fogalomkörbe tartozó válaszok többnyire kapcsolódnak egymáshoz. Például a növényeknek, az évessel kapcsolatos igéknek és a *megy* ige ragozott alakjai egymás után következnek. De mivel kérdőívem egyes jelenségekre kérdez rá, ezért a legtöbb kérdés kapcsolat nélkül került egymás mellé.

Voltak olyan kérdések is, amelyek nem az ő-zés jelenségére kérdeztek rá, hanem csak bevezető kérdések voltak. Ilyenek voltak az *eszik, erdő, lécs, kertből* szavak kérdései.

3.3. Változtatott kérdések

Az atlasz kérdőívének néhány régies kérdését megváltoztattam a jobb megértés végett. Például a „*Ha a gúnár vagy anyalúd csípni akar, akkor előrenyújtja a nyakát, és különös hangot hallat. Mit mondunk erre, mit csinál a gúnár?*” (sziszeg) kérdést azért változtattam meg, mert a fiatalok már nem biztos, hogy tudtak volna erre válaszolni, mert náluk a lúdtartás már nem jellemző, sőt az időseknél sem. A kérdés így a következőképpen alakult: „*Milyen hangot ad ki a kígyó?*”. Erre azonban nem minden idős tudott választ adni. Azt mondták, hogy nem tudják, mert még sosem hallották. A hangutánzó szavakra való kérdezőskor sokszor magát a hangot mondták ki. Ilyen volt a kérdésre „*Hogyan mondják a kecske hangját? Mit csinál a kecske?*” (mekeg) kérdésre adott válasz is.

A *teher* szó kérdését is megváltoztattam. A régi kérdés így szólt: „*Ha nagyon meg van rakva egy szekér, azt mondják: ezen a szekéren igen nagy a ...*” (*teher*). Ennek megváltoztatása azért történt, mert a szekér kiszorult a használatból, ezért ez a szófordulat is kiszorult a használatból. Az új kérdés a következő lett: „*Azt mondják, az ember vállán nagy a ...*” (*teher*). Viszont a *teher* szó ragozott alakjánál már nem változtattam a kérdésen: „*Ha eltörik a szekér, azt mondják: látod, minek raktál rá akkora ...*” (*terhet*), ez persze a válaszokat nem befolyásolta.

A gyűjtés során szerzett tapasztalatok alapján is változtattam a kérdéseken. Például a következő kérdésen: „*Ki az, aki disznóöléskor házhoz jön, és a disznót felboncolja? Hozzáértő parasztember, valami rokon stb. ?*” Ennek a kérdésnek a változtatását azért tettem meg, mert az adatközlőket sértheti a parasztember és a rokon egymás melletti előfordulása. Így az új kérdést a következőképpen tettem fel: „*Ki az, aki a disznót levágja?*”.

Azokat a kérdéseket változtattam meg, melyeket régies voltuk miatt elavultnak éreztem, valamint a kérdezős során azokon változtattam, amelyeket nem értettek meg mindig. Pl. a „*Ki az nekem, akivel az apám és az anyám közös?*” kérdésnél a körülmények is befolyásolták a kérdezőt. Ha az adatközlőnek a testvére is jelen volt, akkor a körülírással helyett a rámutatással kérdeztem az adott fogalomra, így a kérdés a következőképpen alakult: „*Ki ő neked?*”.

V. Pusztafalu nyelvjárása

1. A pusztafalusi nyelvjárás kutatása

A pusztafalusi nyelvjárás kutatása viszonylag későn kezdődött meg, a korai összefoglaló munkák említést sem tesznek róla. Például BALASSA JÓZSEF *A magyar nyelvjárások* c. könyvének (Bp., 1891. 69) *Zemplén-abauji nyelvjárás* című fejezetében nem említi meg az abauji ö-ző nyelvjárás létezését.

A XIX. században SZIKLAY JÁNOS és BOROVSZKY SAMU figyelt föl először az ö-zés meglétére a *Magyarország vármegyéi és városai (Abauj-Torna vármegye és Kassa)* (1896.) c. kötetben. A következőket írják: „*a megye Abauj-Torna középrészén megszeresztét szórva Somogy és Zala délnyugati részén honos nyelvvalakkal és tájszókkal találkozunk, főképp a füzéri járás déli részében...*” „*Itt ö-ző nyelv él, akár mint déli Somogyban, Zalában vagy Kecskemét és Szeged táján, de alakjait tekintve, inkább a dunántúlival atyafi nyelv. Abaujvár környékének lakosa, így a szomszéd pányoki és nyíri embör is a böcsületét keresi, azt mondja mögyök péntökön, möntem vóna keddön is, ha nem esött vóna*” (246).

Az első tanulmányt a nyelvjárásról SZEMKŐ ALADÁR írta *Egy abaujmegeyi öző nyelvjárás. Hangtani és alaktani vázlat* címmel (1904). SZEMKŐ azt írja, hogy erről a nyelvjárásról tudtával eddig (azaz 1904-ig) nem jelent meg tanulmány. SIMONYI ZSIGMOND, a szerkesztő hozzáfűzi, hogy csak röviden tesz róla említést a *Magyarország vármegyéi és városai* c. gyűjteményes munkának Abauj vármegyét ismertető I. kötete (I. előbb). SIMONYI megemlíti, hogy GEREVICH TIBOR és KOMJÁTHY SÁNDOR is foglalkoztak ezzel az érdekes nyelvjárással, de kutatásaikat még nem tették közzé. SZEMKŐ cikke hét, ma Szlovákiához tartozó község nyelvének alapos megfigyelését adja. A következő falvakban észlelte SZEMKŐ az ö-ző sajátosságokat: Nagyszalánc, Kisszalánc, Rákos, Garbócbogdány, Györke, Petőszinnye, Bőd. SZEMKŐ ALADÁR volt az első, aki „rendszeresen vizsgálta a nyelvjárás hangállományát” (NYIRKOS 1963: 72). NYIRKOS a következőket fűzi még SZEMKŐ cikkéhez: „Ha feldolgozási módszerét nem is fogadjuk el,

mivel sokszor csak annyit ír, hogy »i helyett ö áll« (és közli adatait), annyit feltétlenül el kell ismernünk, hogy értékes és máig megbízható anyagot tett közzé”.

SZEMKŐ cikkének megjelenése után az összefoglaló jellegű nyelvjárástani munkák már tudnak a nyelvjárás létezéséről. HORGER ANTAL: *A magyar nyelvjárások* (1934) c. összefoglaló munkájában nyolc nyelvjárás-területet, köztük az északkeletit különbözteti meg. Ide tartozik Abaúj és Zemplén területe is. Azt írja, hogy: „*Nyugati szélének nyj.-ában természetesen még sok a palóc nyj.-okkal való közös vonás, délkeleti szélén pedig, különösen Szilágyban, Szatmárban, Máramarosban már nem egy olyan nyj.-i sajátosság is jelentkezik, amely tulajdonképpen az erdélyi nyj.-ok jellemző vonása.*” (HORGER 1934: 21).

KÁLMÁN BÉLA *A mai magyar nyelvjárások* c. nyelvjárástani munkájában szintén az északkeleti nyelvjárás-területbe sorolja Abaúj nagyrészét, Zemplén, Szabolcs, Hajdú keleti, Bihar északi részét és az ettől északra, valamint északkeletre lévő szlovákiai, ukrainai és romániai magyarok nyelvjárását. Azt írja, hogy az északkeleti nyelvjárás-terület „Legfontosabb sajátága, amely a palóc és a tiszai felé elhatárolja, hogy nem tesz különbséget a kétféle rövid *e* (*e* és *ĕ*) közt: *lehet, ember, megyen. A level, tehen, szeker*-féle alakok itt is járatosak. Csak *j*-zés van: *pájinka, fojó, jány*. Abaúj-torna megye kivételével az egész területen kettőshangzók vannak: *kéiz, jóu, vőü*. Zemplénben, Szabolcsban, Szatmárban a nem váltó tövekben *iĕ* is van: *kiĕk, szieĕp*, délebbre viszont hasonló helyzetben az *i*-zés általános: *kík, szíp*. A *-nott, -núl, -ni* határozóragok szórványosan előfordulnak. Nincs *i*-zés, sem kettőshangzó az abaúj-tornamegyei nyelvjárásokban. Abaúj-torna megye északkeleti részén van egy *ö-ző* nyelvjárás, ahol a hangsúlytalan szótagokban van meg az *ö-zés, embör, gyermek, régön, de lehöt, menyök* (megyek). A nyelvjárás-terület egyes részein megvannak a *süttem, nyitta*-féle rövidebb múltidejű alakok.” (KÁLMÁN 1953: 27).

IMRE SAMU: *A mai magyar nyelvjárások rendszere* c. munkájában ír az abaúji *ö-ző* nyelvjárás-típusról (IMRE 1971: 363–5). Írását NYIRKOS tanulmányára (NYIRKOS 1963: 73) alapozza.

KISS JENŐ már az abaúji nyelvjárás-szigethez sorolja Pusztafalut *Magyar dialektológia* c. munkájában (KISS 2001). Pusztafalu két helyen szerepel a *Magyar dialektológiában*: nyelvjárását fonémagyakorisági vizsgálatnak vetették alá (KISS 2001: 332–3), valamint Az *összetett mondat* c. fejezetben olvashatunk egy itt gyűjtött mondatot, ami a következő: „*Utána asztán nincs üdneĕp, csak má megint ha pünkösťkor, akkor meg nincs ĕp ujan naty különös sĕmmi.*” (KISS 2001: 371).

Megjelent IMRE SAMU és KÁLMÁN BÉLA csehszlovákiai nyelvatlaszgyűjtésének eredményeként egy szógyűjtemény, amely tartalmaz néhány általános megjegyzést az abaúji nyelvterületen elhelyezkedő kutatópontok nyelvére vonatkozólag (IMRE – KÁLMÁN 1955: 503; 1957: 173). NYIRKOS ISTVÁN a teljes anyagot nem tudta felhasználni a munka közlésének híján, viszont SZÉPE GYÖRGY segítségével Nagyszalánc és Magyarböd anyagát kijegyezte a Magyar Nyelvatlasz gyűjtőfüzeteiből, és ezeket fel is használta (NYIRKOS 1963: 72).

1955. május 15-17-ig a Kossuth Lajos Tudományegyetem nyelvjárás-kutató kiszállást szervezett Pusztafalura és Füzérradványra. Ennek a kiszállásnak az eredménye 12 darab füzet, melyeket a résztvevők a gyűjtés során használtak. Ezekben szavak, kifejezések találhatók. (*Nyelvjárás-kutató kiszállás Pusztafalura és Füzérradványra. 1955.*) Ezen a kiszálláson vett részt MAGYAR ÉVA is, aki kutatásának eredményeiből alaktani témájú tanulmányt írt. Ennek címe: *Füzérradvány és Pusztafalu igeragozási rendszere*. A hangtanról bővebben ír, mert SZEMKŐ állításával (SZEMKŐ 1904: 12) ellentétben ő azt mondja, hogy van zárt *ë* a nyelvjárásban, valamint az *ö*-zés szempontjából sok adatot gyűjtött. Az alaktani részben nem von le általános következtetéseket a szórványos adatok miatt. Az egyes igealakokat történetileg nem magyarázza, célja egy meglévő adathalmaz bizonyos szempontú rendszerezése. Az igeragozási részt HORGER (1931) alapján írta. Nyelvjárásgyűjtő gyakorlat során Pusztafalu helyneveit is összegyűjtötték. Ennek eredménye egy cédulaanyag (Beszerzés éve: 1985).

Pusztafalu nyelvjárásával a legtöbbet NYIRKOS ISTVÁN foglalkozott. Kifejezetten hangtani témájú munkái az abaúji nyelvjárás legfontosabb hangtani jellegzetességével, az *ö*-zéssel foglalkoznak. NYIRKOS ISTVÁN ezt a jelenséget részletesen Pusztafalu nyelvjárásán vizsgálta meg *Az abaúji Pusztafalu ö-zése* c. tanulmányában (1959: 153–63). Ebben leírja, hogy az abaúji nyelvjárásra vonatkozó adataink hiányosak, ezért tűzte ki maga elé azt a célt, hogy a pusztafalusi nyelvjárásra legjellemzőbb hangtani jelenséget, az *ö*-zést feldolgozza. Pusztafalun kívül felkeresett más *ö*-ző falvakat is: gyűjtött még Füzérradványban, Vilyvitányban, Nagybózsván és Kovácsvágáson is. NYIRKOS ISTVÁN nemcsak a SZEMKŐ ALADÁR által észlelt hét községben vette észre e nyelvjárás sajátosságait, hanem még a következő községekben is: Kovácsvágás, Vilyvitány, Füzérradvány, Nagybózsva, Pusztafalu; azt írja, hogy minden bizonnyal Kisbózsva, Füzér és Füzérkajata is ide tartozik, bár az abaúji *ö*-ző nyelvsziget kiterjedése nem körvonalazott pontosan. A *Magyar Nyelvjárások* 9. kötetében jelent meg NYIRKOS ISTVÁN tanulmánya *Az abaúji*

nyelvjárás magánhangzó-rendszeréről címmel (1963: 71–86). Ebben célul tűzi ki, hogy áttekintő képet adjon a nyelvjárás legfontosabb hangtani jellegzetességeiről saját anyaga alapján. A nyelvjárás legszembetűnőbb jelensége az *ö*-nek *e* rovására történő megterhelése. Emellett a jelenség mellett azonban a nyelvjárás egyéb hangtani sajátosságainak bemutatására is törekszik. Ez a tanulmány a *Magyar Nyelvjárások 10.* kötetében folytatódik (NYIRKOS 1964: 85–104).

Pusztafaluban gyűjtött nyelvjárasi szövegek először a *Magyar Nyelvjárások 6.* kötetében jelentek meg NYIRKOS ISTVÁN átírásában (1960: 156–160). Ezek témája nőszüléssel kapcsolatos emlékek, a cséplés és a komaság. A *Magyar Nyelvjárások 20.* kötetében BALOGH LAJOS és NYIRKOS ISTVÁN nyelvjárasi szövegei jelentek meg *Az abaúji ö-ző nyelvjárás. Borsod-Abaúj-Zemplén megye keleti és déli része* címmel. (1964: 161–172). NYIRKOS a Pusztafaluban felvett szövegeket 1958-ban és 1960-ban rögzítette. NYIRKOS ISTVÁN kéziratban maradt munkája a *Nyelvjárasi adalékok az abaúji ö-ző nyelvszigetről (Vily-Vitány, Füzérradvány, Nagybózsza, Pusztafalu)* (1957). Ebben a munkájában a lejegyzett szövegek mellett gyümölcs-, virág-, termény-, fa-, madár-, dülöneveket, valamint a ház részeinek és az ahhoz tartozó épületeknek neveit találjuk. NYIRKOS ISTVÁN munkája a *Nyelvjárasi szövegek Pusztafaluból* (1958) című gyűjtött anyag is, melynek nagyobb része sajnos szintén kéziratban maradt. Az anyag terjedelme 39 oldal. Ezek a szövegek magnetofonszalagról készült lejegyzések. A fölvétel 1958. VI. 9-én készült. A szövegek témája a lagzi, a kendermunka, események a faluban, cséplés, a lucerna, tehéngondozás, lakodalom, húsvéti szokások, receptek, nóták és az elbeszélők saját élményei. NYIRKOS ISTVÁN néhány lejegyzett szövege megjelent az *Ethnica* c. folyóiratban *Néprajzi folklór adalékok Pusztafaluból* címmel (2004: 101–4). Olvashatunk ebben a lejegyzésben a kendermunkáról, a népi ünnepekről és szokásokról (így a Luca-napról, karácsonyról, húsvétról és a keresztelőről) is.

Történeti szempontból NYIRKOS ISTVÁN *Néhány adalék az abaúji nyelvjárás történetéhez* című tanulmányában tudhatunk meg többet a nyelvjárásról (1971: 137–140). Ebben leírja, hogy az abaúji nyelvjárásziget kialakulását homály fedi. Az *ö*-zés létrejötté valószínűleg a déli nyelvjárássterületéhez hasonlítható. A két nyelvjárássterület egymástól függetlenül fejlődhetett ki. NYIRKOS célja ezzel az írással, hogy felhívja a figyelmet az abaúji nyelvterületről származó oklevelek felhasználásának fontosságára, és a XVI. századi nyelvállapot behatóbb megismerésének szükségességére.

Nemcsak nyelvészeti, hanem néprajzi témájú munkák is születtek Pusztafaluról. A *Néprajzi Múzeum Értesítőjének* 31. számában (1939) három Pusztafaluról szóló tanulmány is megjelent. GÖNYEY SÁNDOR munkája *Az abaújmegyei Pusztafalu népi építkezése, kendermunkája és népviselete* címmel jelent meg (1939: 101–141). TAGÁN GALIMDSÁN Pusztafalu gazdálkodásáról (1939: 142–156), SZENDREY ÁKOS pedig a pusztafalusi néphagyományokról (1939: 156-170) írt.

2. Pusztafalu nyelvjárásának területi elhelyezkedése

Pusztafalu az abaúji *ő*-zű nyelvjárászigetbe tartozik. Az abaúji *ő*-zű nyelvjárásziget Borsod–Abaúj–Zemplén megye északkeleti pontjainak, illetve az innen északra a nyelvhatárig húzódó területek nyelvjárása. Kb. 20 falu alkotja. Részletesen NYIRKOS ISTVÁN foglalkozott a terület kiterjedtségével, aki SZEMKŐ gyűjtése, a Magyar Nyelvatlasz anyaga (IMRE–KÁLMÁN nagyszalánci és magyarbódi kérdőfüzetei és megjelent cikkeik: 1955: 503 és 1957: 173) és saját gyűjtése alapján az *ő*-zést a következő falvakban tapasztalta: Szlovákiában: Magyarböd, Petőszinye, Garbócz-Bogdány, Nagyszalánc, Rákos, Györke, Kisszalánc. Magyarországon: Füzér, Pusztafalu, Füzérkomlós, Füzérkajata, Pányok, Füzérradvány, Nagybózsva, Kisbózsva, Nyíri, Telkibánya, Kovácsvágás, Pálháza és Vily-Vitány. Vily-Vitányban csak a vilyi részen használják az *ő* hangot, Vitányban nem (NYIRKOS 1963: 72).

Az abaúji nyelvjárásziget a magyar nyelvterület négy *ő*-zű területének egyike, amelyek földrajzilag teljesen függetlenül helyezkednek el egymástól. Ezek a következők:

- 1) az alföldi vagy déli nyelvjárássterület,
- 2) a székely nyelvjárássterület közepe táján elterülő nyelvsgiget,
- 3) a Gömör megyei Csucsom község és
- 4) az abaúji nyelvjárássterület (NYIRKOS 1971: 137).

Azt, hogy hogyan alakult ki az abaúji nyelvjárássterület, nem lehet tudni. Ehhez behatóbb levéltári kutatások szükségesek. Elképzelhető közös eredete a déli nyelvjárássterülettel, de valószínűleg különböző gócból fejlődhetek ki, mert általában különböző gócból kiinduló *ő*-zű területekként tartják számon őket (NYIRKOS 1959: 163). Legjellemzőbb vonásának, az

ő-zésnek a létrejötte valószínűleg a déli nyelvjárásterület létrejöttéhez hasonló módon történt: az *ö* az *ü* nyiltabbá válásából keletkezhetett (uo. 162).

A típusban palócos jellegű és a keleti területekre jellemző vonások együtt jelentkeznek. A nyelvjárás legjellemzőbb jegye az *ö*-nek *e* rovására történő megterheltsége. Ez különíti el nyugatra a Hernád-völgyi és a palócos nyelvjárástól, kelet felé pedig az északkeleti nyílt *e*-ző nyelvjárástól (NYIRKOS 1963: 71). Figyelmet érdemel a nyelvjárás vizsgálata azért is, mert nyelvjárássziget, így több nyelvjárás érintkezésénél fekszik. Érdemes megvizsgálni, hogy a környező területek hogyan befolyásolják a falu nyelvjárását.

3. Hangtani sajátosságok

3.1. A hangok képzése

MAGYAR ÉVA a következőket állapította meg Pusztafalu hangképzési sajátosságairól: A rövid *a* megegyezik a köznyelvvél. Az *á* hangot nem ismerik (az abauji *ö*-ző területen ez csak Magyarbődön ismert). Az *é* gyakran magasabban képzett (*é*). Pl. *beszélés, egész, kenyért, kérődzik, mesél, penyészös, szégyöllöd*. Az *ő* néhány helyen szintén magasabb képzésű (*ő*): *nyő 'nő', mezzőre, tőtés*. A zárt *ë* elég gyakran előfordul a nyelvjárásban. Sokszor ejtenek az *ë* helyén *e* vagy *ö* hangot. Néhány szóban a zárt *ë* labiálisabb ejtésű: *teszëm, ebédël, cserkészëk* (MAGYAR 1956: 3).

Ezen képzési sajátosságok alapján a típusban valóban nem találok illabiális *á* hanggal. A magasabban képzett *é* hang is előfordult, de csak az idős korosztálynál hallottam. Pl. *beszélni, istenfélöü mindég*. A magasabban képzett *ő* hang viszont még ma is megtalálható a fiatalok nyelvében is, pl.: *dölt*.

MAGYAR ÉVA dolgozatában (1956) bővebben ír a hangtani vonatkozásokról, mert nem ért egyet SZEMKŐ állításával, miszerint nincs *ë* az abauji *ö*-ző nyelvterületen. SZEMKŐ a következőket mondta: „A rövid *e* rendes ejtésű; mondják oly szóban is, melyekben a zárt *ë* h. *ö*-t nem ejtenek. – Az *ë* hang ismeretlen.” (1904: 12). IMRE SAMU szerint sem ismerik az *ë* : *e* fonémaellentét ezen a területen (1971: 364).

MAGYAR ÉVA szerint van *ë* a nyelvjárásban: „Az *ë* elég gyakran előfordul. Megtalálható egytagúakban és többtagúakban, tőhangzóban és tővéghangzóban egyaránt

/vö. e~ë/, de igen sok ē-vel ejtett szót hallottunk e-vel vagy ö-vel is.” (1956: 3). MAGYAR ÉVA felhívja a figyelmet az abaúji ē-zés és ö-zés problematikájára, irányt mutat a kutatás számára: érdekes lenne ezt a problematikát megvizsgálni, ugyanis a gyűjtés során néhány szóban labiálisabb ejtésű zárt ē hangot észleltek: *teszēm, ebédēl, cserkészēk*. Ez az ē~ö ingadozással lehet párhuzamos (uo.).

Mivel az abaúji nyelvjárás nyelvjárássziget, több nyelvjárás érintkezési pontján fekszik, így NYIRKOS ISTVÁN szerint nyelvjárasi keveredéssel magyarázható, hogy „a zárt ē használata meglehetősen alárendelt szerepű, márpedig korábban valószínűleg nagyobb megterheltségű hang lehetett.” Az ē megterheltségének a csökkenése a délkelet felől terjedő e-ző nyelvjárás sajátosságának tulajdonítható (NYIRKOS 1963: 72).

Kérdőívem adatai alapján is megfigyelhető, hogy a zárt ē igen gyakran előfordul a nyelvjárásban korosztályra való tekintet nélkül. Éppúgy jellemző a 30 éven aluliak csoportjára, mint a 60 éven fölüliekére. Leggyakrabban azokon a helyeken fordul elő, ahol régen ö hangot ejtettek.

Ezekon a sajátosságokon kívül megfigyelhető egy hang, mely az alsó nyelvállású nyílt e és a középső nyelvállású zárt ē között helyezkedik el: ɛ. Ez a hang leginkább azokban a szavakban fordul elő, amelyeket régen ö-vel, ɔ-vel vagy zárt ē-vel ejtettek, de a köznyelv hatására kiejtésük módosult. A régen ö-vel ejtett hangok helyén gyűjtésem nyomán a következő szavakban szerepel ez a zártabb ɛ: *szēm /~szöm/, pɛrɛzszɛjɛm /~pötrözsɛj/, telɛk /~telök/, tɛrdɛpɛl /~térgyɛpöl/, sziszɛg /~sziszög/, lihɛg /~lehög/, ecɛtɛs /~ecötös/ stb.* Az ɔ hang képzéséről külön beszélek.

3. 2. A pusztafalusi ö hang

Az abaúji nyelvjárásszigetre jellemző az ö hang fokozott megterhelése. Az ö-zés kialakulása a sorvadó magánhangzók labializálódásával indult meg. Eredetileg ü-zésként jött létre. Az ü behatolt a végződés elé is. Így alakultak ki az ü-zések a tőszavak hangsúlytalan szótagjában. Innen előreterjedt hasonulás révén a hangsúlyos helyzetben lévő magánhangzóig, majd ö-zéssé változott a nyíltabbá válási tendencia hatására (NYIRKOS 1959: 162).

SZEMKŐ azt írja tanulmányában, hogy az *ö*-zés nem olyan általános az abaúji nyelvjárásterületen, mint pl. a szeged-vidékiben (1904: 11). Az *ö* hang főként nemhangsúlyos szótagban, végzések előtt, vagy végzésekben figyelhető meg (NYIRKOS 1959: 154). Néhány morfémában hangsúlyos *ö*-zés is jelentkezik (pl.: *szöm*, *szödör*). A köznyelvben *e* ~ *ö* váltakozást mutató alakpárok közül is többnyire a labiális változatú használatos (pl.: *söpör*, *vörös*, *csöpög*, *pöröl* stb.), de nem kizárólagosan (pl. *vedör*, *repül* stb.) (IMRE 1971: 364). A vegyes hangrendű szavak hangsúlyos szótagjában *ö*-zés nem fordul elő, mert az első szótag után található veláris magánhangzó akadályozza az első szótag labializációját (NYIRKOS 1959: 163).

SZEMKŐ kijelentése, miszerint „*A rövid ... ö ejtésében se találtam semmi különöset*” (1904: 12) nem helyénvaló, ugyanis a nyelvjárászigeten, így Pusztafalu nyelvében is megfigyelhető egy olyan *ö* hang, ami a köznyelvben nem jelenik meg. Az *ö*-zés kérdésével PÉTER LÁSZLÓ foglalkozott (PÉTER 1951: 123). Az *ö* hangnak kétféle realizációját különbözteti meg: egy labiális, középső nyelvállású, köznyelvben is élő hangot és egy ettől gyengébben labializált, nyíltabb *ö* hangot (*ö* és -*ö* vagy talán *ö* és *ë*). Azt mondja, hogy a *szörzött* és az *öröm* szavak *ö* hangjainak kiejtésében határozott kiejtési árnyalatot lehet megkülönböztetni: a *szörzött* szó *ö* hangjai gyengébben labializáltak (uo.). Ezt a jelenséget a pusztafalusi nyelvjárásban is megtaláljuk. Ugyanis itt a köznyelvi labiális *ö* hang mellett megfigyelhető egy kissé illabiálisabb *ö* hang is. NYIRKOS ISTVÁN ezt az illabiálisabb hangot *ö* vagy *ë* fonémával jelöli (1959: 155). Ezeket a hangokat az *ö* fonéma realizációinak kell tartani (uo. 163).

Saját gyűjtésem alapján én is tapasztaltam Pusztafaluban, hogy az *ö* hangot illabiálisabban is ejtik. Ezek a hangok leginkább ott fordulnak elő, ahol régen a hangot rendes, labiális *ö*-nek ejtették, de a köznyelv és a környező nyelvjárások hatására ezek a hangok kissé illabializálódhattak. Meg kell jegyezni, hogy a kiejtés beszédhelyzettől függően is ingadozhat. Előfordul, hogy ugyanaz a személy másképp beszél kérdés hatására, mint spontán módon. Nemcsak a kérdés, hanem a familiáris és a nyilvános környezet is hatással van az egyén kiejtésére.

Ezzel az illabiálisabb *ö* vagy *ë* hanggal a következő szavakban találkoztam: *béjég*, *ecētēs*, *eltēssem*, *édēs*, *lélék*, *lęcēt*, *lihég*, *pętręzsęjem*, *szēm*, *szörda*, *viszěl*, *zsibitěl*. Ha az összefoglaló adatokban megfigyeljük a régen ejtett változatot, valóban láthatjuk, hogy ezen hangok helyén *ö* hangokat ejtettek. Sőt, a 60 éven felüli korosztály néhány tagja még ma is

ő hangot ejt ott, ahol a többi adatközlő az illabiálisabb *ĕ* vagy *ö* hangot. Leginkább a középkorú, 30-60 évesek korosztályában és az idősebbeknél volt tapasztalható ez a kiejtési változat, de szórványosan a 30 évesektől fiatalabb korosztálynál is előfordult ez a zárt *ĕ* és *ö* közötti hang. A 30 évnél fiatalabbak korosztályánál a következő szavakban fordult elő: *ecĕtĕs*, *ĕltĕszĕm*, *lĕcĕt*, *viszĕl*. A hang tehát a 60 évnél fiatalabbaknál jelentkezik a nyelvjárásbeli *ö* hangok helyén, főleg hangsúlytalan helyzetben. Kivételt csak a *lĕcĕt* alak jelent, mert a régi ejtés szerint ez a szó *lĕcöt* formában hangzott. Az első, hangsúlyos szótagban megjelenő *ĕ* hang valószínűleg a második szótag ugyanolyan hangjának előrehatása következtében jöhetett létre.

A nyelvjárás hangállományának változására, így az *ö* hang gyakoriságának megváltozására is hatással van a köznyelv, mely a tömegkommunikációs eszközökön és más csatornákon keresztül jut el a lakókhöz. A más csatornák alatt a környező települések nyelvhasználatát értem. Pusztafalu lakossága erős kapcsolatban van a környező települések, így Füzérkomlós, Hollóháza, Pálháza, Sátoraljaújhely és Sárospatak nyelvhasználatával, mivel ezekre a helyekre járnak a lakók tanulni és dolgozni. Így az egykor elzárt falut ma már jelentős mértékben érik nyelvi behatások. Így a 30 éven aluli korosztálynál az *ö* hang előfordulási gyakoriságának csökkenésére is ezek a tényezők vannak hatással. Viszont az nem jelenthető ki, hogy az *ö* megszűnt volna a 30 éven aluliak csoportjában: családi környezetben, egymás között a faluban szokták használni. Korosztályukban a kérdőív kérdései alapján csak egyszer, a *pörzsöl* szóban volt a labiális *ö* hang hallható. Ez azzal magyarázható, hogy az adatközlő nagyszüleitől hallhatta így ezt az alakot. Annál többször fordul viszont elő a zárt *ĕ* és *ĕ* ejtése.

A labiális *ö* hang a kérdőív eredményei alapján leggyakrabban az idős, 60 éven fölül korosztálynál fordul elő. Azért kell hozzátenni, hogy a kérdőív alapján, mert familiáris, természetes helyzetekben sokkal gyakrabban fordul elő az *ö* hang, mint így egy teremtett, természetellenes, diktafonnal felvett helyzetben, ahol ráadásul idegen előtt kell az embereknek beszélniük. Ezért még az idős korosztályban is az volt a tapasztalható, hogy az *ö* hangot sokan nem ejtették, hanem helyette a zárt *ĕ*-t vagy *ĕ*-t vagy a gyengén labializált *ĕ* változatot ejtették ki, tehát próbálták nem nyelvjárásiasan kimondani a szavakat, hanem inkább a köznyelvisebb változatot használni. Általában a nyelvjárási beszélőkre az a jellemző, hogy nyelvjárásukon korrekciókat hajtanak végre, hogy az a köznyelvhez jobban hasonlítson (KISS 2000: 25). Így azokat a szavakat, amelyekben tapasztalják a köznyelvhez

képest kirívó eseteket – mint Pusztafaluban az *ö* hangot –, igyekeznek elhagyni, az adott alakot a köznyelvihez hasonlóvá tenni.

Pusztafaluban az idős korosztály beszélői tisztában voltak azzal, hogy ők másképp ejtik a hangokat, mint a köznyelvben. Így volt ezzel két legidősebb, 83 éves adatközlőm is. Nyelvjárási beszédjükhöz azonban különbözőképpen viszonyultak, ami befolyásolta az *ö* hang előfordulásának gyakoriságát. Egyikük (19. adatközlő) nem szégyellte nyelvjárási beszédét, ő gyakrabban használta az *ö* hangot, másikuk (20. adatközlő) szégyellte, ezért ő próbálta azt kerülni. Ebből a példából látható, hogy a nyelvjárási attitűd mennyire befolyásolja a beszélők nyelvhasználatát.

Mindezeket a külső tényezőket leszámítva, a 60 éven felüli korosztálynál még így is jóval kiemelkedett az *ö* hang használata, ami egyes esetekben ingadozott a zárt *ē* kiejtésével. A kérdőív adatait megtekintve látható, hogy az idősek korosztályánál sokkal gyakrabban fordul elő az *ö*-vel ejtett változat, mint a középkorúak és a 30 évnél fiatalabbak esetében.

A következő szavaknál tapasztaltam az *ö*-ző alakok magas számát a 60 évnél idősebbek csoportjában: *egyēnős, ēszöl, fēljelēntöttük vōna hōntős, kendōrmagos, kērtötök, lehög, megveröm, mēkkērēsztolli, mēkpenyészodik, pēnyészős, pōhøj, pōrzsöl, pōtrōzsējöm, retök, rihős, sējöm, sōpōrsz, sōpōrtem, szöm, szödör, szöm, telök, tōpörtő, tyúkszöm*. A 60 éven felüli beszélőknél az *ö*-ző alakok kevés száma (a 7 adat közül 1-2) figyelhető meg a következő szavakban: *bējög, édős, eltészöm, éneköl, ęvött, felőségöm, hétön, kenöm, kikíséröm, lélök, mekög, męntök, mökhív, pęntök, segítök, segítettök (segítetek), sėjmöt, szégyöllli, szekērön, tehör, tērdępöl, tērhot, tesvéröm*. Jellemző ezeknél a szavaknál, hogy azok az adatközlők, akik nem az *ö*-vel ejtett változatot mondták, a zárt *ē*-vel vagy *ę*-vel ejtett alakokat használták.

A 30 és 60 évesek között nagyon ritkán fordult elő, hogy *ö* hanggal ejtették a kért szót. A hét adatközlő közül az *ö*-vel ejtett változat többször csak egy adatközlőnél fordul elő. A petrezselyem szót például csak egy személy (8. adatközlő) ejtette *ö* hanggal: *pōtrōzsējēm*. Ugyanennél az adatközlőnél a labiális *ö* hang ejtése többször nem fordult elő, viszont az *ē* és *ö* hang között lévő hangot (*ę*) többször is ejtette a következő szavakban: *bējęg, lihęg, szębb*. A zárt *ē* ejtése is többször előfordult nála, mint a többi adatközlőnél, pl. a *hētēs* és a *pēnészēs* szavakban. Mikor a 7. adatközlővel vettem fel a kérdőívet, akkor jelen volt az édesapja is. Az első kérdésre adatközlőm nem tudta rögtön a választ, ezért

édesapja mondta azt meg, aki a *búzaszöm* alakkal válaszolt. Lánya megismételte utána ugyanúgy a szót, de azután kijavította arra az alakra, ahogyan ő használja: *szem*. Ebből látható, hogy ő is tisztában volt a falu köznyelvtől eltérő kiejtésével, az *ö*-zéssel, de már nem ugyanúgy ejtette ki, mint édesapja. (Ugyanennél az adatközlőmnél tapasztaltam, hogy az „*Azt mondom: na most már fogom magam és haza...*” (*megyek*) kiegészítendő kérdésemnél *męgyęk* alakváltozattal válaszolt, viszont apjának a kérdőív kitöltése előtt ezt mondta: „*Mennyé, mingyá męnyęk!*” – ebből az szűrhető le, hogy a felvétel hatására a köznyelvi alakokat használta. A 30-60 évesek korosztályából az *ö*-zés tekintetében külön ki kell emelni még a 13. adatközlőt, aki a kérdésekre eleinte a tájnyelvi színezetű köznyelvi alakokkal válaszolt, majd amikor a napok felsorolása következett, akkor rákérdezett, hogy a „*Mostani nyelven vagy akár, akàrhogy is?*” sorolja-e föl a napokat. Válaszomat nem várta meg, de ekkor átváltott a nyelvjárási kódra, és a régi kiejtés szerint kezdte el mondani a napokat. A *péntök* alakhoz hozzáfűzte, hogy azt csak egymás között használják. Kérdésemre, hogy máshol is használja-e ezt az alakot, így válaszolt: „*Nem, azért arra vigyázok. Ha ojan hejën vagyok, akkor nem modom azt, hogy péntök.*” A *megyek* szó kérdésére is a régebbi alakkal válaszolt (*mönyök*), de hozzátette, hogy „*ezt így nem szoktuk egymás között. Vagy ha elmegyünk napszámba, és ott egy kicsit mulatni akarunk, akkor így ..., de amúgy nem használjuk.*” Ma már a *męgyęk* alakot használják. Ezekből az információkból azt tudjuk leszűrni, hogy az *ö* hangot egymás között, a faluban használják. A 30-60 év közötti korosztálynál a többi (9-12.) adatközlőnél a kérdőív alapján azt lehet mondani, hogy az *ö*-ző hangok helyén már illabiálisabb hangokat (*ě*, *ę*) ejtenek. Pl.: *hętęn-hętęn, lęlek-lęlek, szekęren, szękhęz*.

A 30 éven aluliak korosztályában már csak nagyon ritka esetekben fordul elő az *ö* ejtése, az *ö* helyén a zárt *ě* és zártabb *ę* kiejtése figyelhető meg.

3.3. Minőségi hangváltozások

Dolgozatomban az *ö* megterheltségét vizsgálom a köznyelvi és más nyelvjárásokbeli *e*, illetve *ě* helyén, ezért a minőségi hangváltozások tárgyalásakor erre a hangváltozásra helyezem a fő hangsúlyt.

3.3.1. Labiális ö-zés a köznyelvi e és más nyelvjárásokbeli ě helyén

A labiális ö-zés e és ě helyén a legjellemzőbb sajátossága a nyelvjárásnak. Ez a hangváltozás nagyobb mértékben csak a tővéghangzóknak következik be (NYIRKOS 1963: 81). Ezzel a hangváltozással részletesen NYIRKOS ISTVÁN foglalkozott, akinek tanulmányai a *Magyar Nyelvjárások* köteteiben jelentek meg: *Az abauji Pusztafalu ö-zése* (NYIRKOS 1959: 153) és *Az abauji nyelvjárás magánhangzó-rendszeréről* (1963: 71; 1964: 85) címmel. A rendszerezésben az ő módszerét követem. Dolgozatomban az atlasz szavait és saját anyagomat használom fel. A csoportosításnál először mindig az atlasz adatait sorolom fel, és ezekhez hasonlítom az általam tapasztalt jelenségeket.

A) Hangsúlyos helyzetben

Az atlasz gyűjtött anyaga alapján a következő alakokban fordul elő hangsúlyos helyzetben az ö hang: *csöpög, csötörtök, fòlső, fòlvènnék, fòlvette, höntös, mögnyő, mökhált, mökhí, mönyök ~ [mëgyëk], pörzsöl ~ <përszël>, pötrözsej, söpörsz, söpörtem ~ söpröttem, szöbb ~ <szebb>, szödör, szöm, szömlödök, szöröda, töpörtő ~ tēpörtőⁱⁱ, tősz.*

Saját gyűjtésem alapján a következő e ~ ö ingadozást mutató szavakban észleltem az ö-zés jelenlétét: *csöpög, fòlső, fòlvette, söpörsz, söpörtem ~ söpröttem*. Legtöbbször a 60 éven felüli korosztálynál fordul elő az ö-vel ejtett változat. A fiatalabbakra az a jellemző, hogy már e, ě és ě hangokat ejtettek az ö hangok helyén. Az 51. kérdésre reagálva a 30 éven aluliak korosztályából az egyik adatközlőm (6.) mondta, hogy ő valójában ö hanggal szokta kiejteni a *söpörsz* szót, de most a kérdés hatására ě-vel mondta (*sepersz*). Ebben lehet, hogy az is befolyásolta, hogy a kérdésben e-vel ejtett változattal szerepel (*Az asszony seperni kezd, elmegyek, visszajövök, még nincs készen. Kérdem: hát te még mindig ... (sepersz, söpörsz)*. 51. kérdés).

A 60 éven felülieknél azokban a szavakban is gyakran előfordult az ö hang, amelyek nem mutatnak e ~ ö hangváltakozást. Ezek a következő szavak voltak: *höntös, mönyök, pöhøj, pötrözsejém, szödör, szöm, töpörtő*. Jellemző, hogy a fiatalabbaknál (30 éven aluliak és 30-60 év közöttiek és néhány 60 éven felülinél is) ugyanezekben a szavakban már nem ö hangot ejtenek: *hëntës ~ hentës* (15.), *mëgyëk ~ megyëk* (35.), *përszëli ~ perszël* (17.),

pętręzsęjem ~ pętręzsęjem (2.), *szęder ~ szęder* (4.), *szęm ~ szęm* (1.), *tępęrtő ~ tępęrtő* (16. kérdés). A 30-60 éveseknél a hét adatközlő válaszából csak egyszer fordult elő az *ö* a következő szavakban: *főlső, hőntős, mönyök, pöhøj, pörzsöl, pötrözsjęm*.

A 30 éven aluliaknál csak egyetlen esetben fordul elő hangsúlyos helyzetben az *ö*: *pörzsöl*.

Már csak nagyon ritkán használják, vagy egyáltalán nem a 60 éven felüli korosztályban a következő *ö-ző* szavakat: csak egyszer fordultak elő: *mőkhí, szörda*; egyáltalán nem fordultak elő már a 60 éven felüli korosztálynál sem: *mőgnýő, mőkhált, szőbb, tősz*. Ezek a szavak a következőképpen alakultak a kiejtésben (mindegyik korosztálynál): *męgnýő ~ mėgnő, mėkhált ~ mėkhált, szębb ~ szębb, tęsz ~ tęsz*.

Megállapítható, hogy hangsúlyos helyzetben a 60 éven felüliek korosztályában az *ö*-vel ejtett változat még előfordul, sokkal gyakrabban, mint a fiatalabbaknál, bár sokszor nyelvhasználatukban már ők is a köznyelviesebb alakot ejtik (pl. *hęntęs, pęhęj, szęrda, tępęrtő ~ tępęrtő*). A 30-60 évesek között már ritkábban, csak egy-egy esetben szerepel az *ö* hang hangsúlyos helyzetben. A 30 évnél fiatalabbaknál már csak egyszer fordul elő hangsúlyos helyzetben az *ö* hang.

Az egyszótagú szavaknál (*szębb, tęsz*) az illabiálisabb hangok (*ę, ę, e*) használata jellemző minden korosztályban.

B) Hangsúlytalan helyzetben

Az atlasz adatai közül hangsúlytalan helyzetben a következő szavakban található *ö* hang: *bęjög, bepöröltük vóna, beviszöm, csöpög, ebędöl ~ ebędöl, ectős ~ ecötős ~ <ecetős>, ędős, ęgnęnős, ęlmönt ~ ęltęszöm, ęneköl ~ <ęneköl>, epörfa, ęszöl ~ ęszöl, ęvött, felesęgöm, hętön, hőntős, kendőrmagos ~ kęndęrmagos, kęnöm, kęrtötök ~ kertötök ~ kęrtętek, kikísęröm, lęcöt, lehög, lekszőbb, lęlköm ~ lęlkęm, lęlök, leszök ~ lęszök, mėgveröm, mėkög, mėkkörősztlı, mėntök, mönyök ~ mėgyęk, őrisztętök, pęhøj ~ pöhøj, pęntök ~ pędntök ~ pęntęk, pęrsęl ~ pörzsöl, pötrözsję ~ pötrözsjęm, retök, rihős, segítök, segítettök, sejmöt, sejöm, söpörsz, söpörtęm, szęgyöllı, szękhöz, szękőn, szısözg, sződör,*

szöröda, teher ~ tehör, térgyepöl, telök, terhös ~ tērös, tēröt, testvéröm, töpörtő ~ tēpértőⁱⁱ, tyúkszöm, viszöl, zsibitöl, zsindøj.

Hangsúlytalan helyzetben a 60 éven felülieknél az *ö* hang a következő szavakban fordul elő gyakran (a 7 adat közül 3-4-szer): *ecötös, egyenös, epörfa, észöl, főljelöntöttük vóna, höntös, kendörmagos, lécot, lehög, mekög ~ brekög, mekkérésztöli, mekpényészödik, őrisztétök, pényészös, pöhøj, pörzsöli, pötrözsjöm, retök, rihös ~ rühös, sejöm, söpörsz ~ söprögötöl, szégyölli ~ szégyelli, szekeron ~ szekéron, szödör, telök, tyúkszöm.* Ebből a sok, gyakran előforduló adatból az látszik, hogy hangsúlytalan helyzetben az idők korosztályánál még elég gyakran megfigyelhető az *ö* hang.

A 30-60 évesek csoportjában a következő szavak hangsúlytalan szótagjában fordul elő egyszer-kétszer az *ö* hang és annak realizációja: *béjög, búzaszēm ~ búzaszöm, édēs, egyenös, eltészöm, éneköl, észöl, evött, hētēs ~ höntös, hétön, kærtötök, kicsöpög, kikiséröm, lécot, lèlköm, lèlök, lészök, megveröm, mekkeresztöli, mekpenészödik ~ mekpényészödik, mentök, őrisztétök, pöhøj, pörzsöl, rihēs, segítök, segítettök, sejmöt, söpörtem, söprögötöl, szégyölli, szekéron, székhöz, székön, szébb, szödör, tehör, tēröt, viszöl, zsibitël.* Azt hozzá kell fűzni a 30-60 évesek korosztályához, hogy ezek a szavak többnyire csak egy adatközlőtől (13.) hangzottak el, de már *ő* is kettősnyelvű volt. Tehát a 30-60 éveseknél megállapítható, hogy az *ö* csak nagyon ritkán fordul elő ebben a csoportban.

A 30 évnél fiatalabbaknál hangsúlytalan helyzetben szintén csak egy esetben található meg az *ö* (ugyanúgy, mint hangsúlyos helyzetben), ugyanabban a szóban (*pörzsöl*). Helyette a zárt *ē* és az alsóbb nyelvvállású zárt *ę* szerepel. Ezek a kérdőív adatai alapján jól megfigyelhetők.

Összességében megállapítható, hogy hangsúlytalan helyzetben a 60 éven felüli korosztálynál gyakran, a 30-60 éveseknél csak szórványosan, a 30 évnél fiatalabbaknál pedig szinte egyáltalán nem fordul elő az *ö* hang.

C) Suffixumok előtt

I. Képzők előtt:

1. Igeképzők előtt:

a) A **-g** gyakorító képző előtt: *lehög, mekög, szíszög*. Gyűjtésem alapján a *mekög* szóval nemcsak ebben a formában találkoztam, hanem a *brekög ~ brekæg* alakokkal is. Az első változatot egy 72, a másodikat egy 31 éves adatközlőmtől hallottam (17. és 7. adatközlők; 9. kérdés). A többi adatközlőmnél a *mekæg, mekæg mekeg* alakok voltak a jellemzőek. A *szíszög* szónál (12. kérdés) mindenkinél jellemző volt a zártabb ejtés (*szíszæg, szíszæg*). Csak egyszer, az idős korosztályban fordult elő a szó *ö*-vel ejtve. A *lehög* szót (13. kérdés) ugyanebben a formájában a négy legidősebb adatközlőm (17-20) használta. A tőlük fiatalabbak már *lihæg* alakban mondták. Ennél a formánál érdekes dolgot tapasztalhatunk: a régi nyelvjárási alak keveredett a köznyelvivel, ugyanakkor nyelvjárási színezete érezhető, mert zárt *ë* szerepel benne.

b) A **-get** gyakorító képző előtt: *söprögötöl* (51. kérdés). Az alak kiejtése ingadozik: a 30 éven aluliaknál a köznyelvi ejtés a jellemző, a 30-60 év közöttieknél a köznyelvi *e*-vel és a zártabban ejtett hangok fordulnak elő: *sepregetël, sëpregecc*, a 60 éven felülieknél az *ö*-vel ejtett alakváltozat is előfordul.

c) Az **-l** denominális képző előtt: *bepöröltük vóna, ebédöl ~ ebⁱédöl, éneköl ~ ⁱéneköl eszöl, mekköröszöl, pörzsöl ~ përszël, szégyölli, szital ~ zsibitol, viszöl*. A 30 éven aluli korosztálynál az alsó nyelvállású, köznyelvi *e* hang dominál az *-l* denominális képző előtt (pl. *bepereltük volna* – 65. kérdés), a 30-60 év közöttieknél a zártabb változat is előfordul (*bepërëltük volna*), a 60 éven felülieknél sokkal gyakrabban fordul elő a zárt *ë*-vel ejtett változat, mint a másik két korosztálynál. A 60 éven felülieknél jellemző volt a szinonimával való válaszadás: *följelëntöttük vóna*. Az 59. kérdés (*énekel*) adatainál például nagyon jól nyomon követhető a változás: a 30 éven aluliaknál a zárt *ë* csak kétszer fordul elő (*énekël*), a többi adatnál a nyílt *e* szerepel (*énekel, énekel*) az *-l* denominális képző előtt. A 30-60 év közöttieknél is kétszer fordul elő, de már egy *ö*-vel ejtett változat is

megtalálható csoportjukban; a 60 éven felülieknél pedig kétszer található meg az ö-vel ejtett alak, és a zárt *ë* is sokkal gyakrabban fordul elő, mint a többi korcsoportnál.

2. Névszóképzők előtt:

a) A **-k, -g** kicsinyítő képző előtt: *béjög, lélök, péntök, retök, telök*. A *béjög* (8. kérdés), *lélök* (72. kérdés), *péntök* (27. kérdés) szavakban a 60 éven felüli korosztálynál nagyobb arányban fordul elő a labiális ö-vel ejtett változat (kétszer: *béjög, lélök*, egyszer: *péntök*), a 30-60 évesek csoportjában az *ö* kissé illabiálisabb realizációja is előfordul (*béjög, lélök*), sőt egyszer a 30 éven aluliaknál is (*lélök*). A *béjög, lélök* szavakat főleg zárt *ë*-vel ejtették az adatközlők, még a 30 éven aluliak korosztályánál is ez volt a domináns hang. A *péntök* alaknál viszont már minden korosztálynál az alsó nyelvállású nyílt *e* szerepelt a legtöbbször (*péntek*), ami azzal magyarázható, hogy ezt a szót a köznyelvben is gyakrabban használják. A *retök* (3. kérdés) és *telök* (7. kérdés) szavaknál kisebb arányban ejtették zártan a szavakat a 30 éven aluliaknál (*retök ~ retök*), mint a 30-60 év közöttiekénél. A 60 éven felüliek között az *ö* hanggal előforduló változat is domináns: háromszor fordulnak elő ezek a szavak (*retök, telök*).

b) Az **-s** birtokos képző előtt: *ectös ~ ecötös ~ ecetös, ⁱédös, egyenös, höntös, rihös*. Az *ecetes* szó alakja az általam gyűjtött anyagban elég változatos, de elmondható, hogy a nyílt *e* egy esetben sem fordult elő, még a 30 éven aluliaknál sem (31. kérdés), akiknél még az *ectös* alakváltozat is hallható volt egyszer. Az *ecötös* és *ecetös* változatok a gyakoriak a 30 éven aluli és a 30-60 év közötti korosztálynál. A 60 évnél idősebbek még labiális ö-vel és ennek realizációjával ejtik ki ezt a szót: *ecötös, ecötös*. Az *édös* (30. kérdés) és a *hentes* (15. kérdés) szavak esetében is ugyanez volt tapasztalható. Az *egyenös* szónál már sokkal gyakoribb volt a köznyelvi kiejtés a 60 éven aluliaknál (33. kérdés).

II. Jelek előtt:

a) A **-bb** közép fokjel előtt: *lekszöbb, szöbb ~ szebb* (28. és 29. kérdés). A domináns hang a zárt *ë* már a 60 éven felülieknél is. Az *ö* realizációja (*ö*) csak egyszer fordul elő ennél a

korosztálynál (*lekszöb*b). A köznyelvi forma felé való közeledés figyelhető meg a 60 éven aluliaknál (*szöb*b, *lekszöb*b).

b) Múlt idő jele előtt: *èlmö*nt (38. kérdés), *èvö*tt (43. kérdés). Az *èlmö*nt alakot már az idösek korosztályában sem ejtették *ö*-vel, hanem zárt *è*-vel. A 30 éven aluliaknál még tapasztalható a zártabb ejtés (*èvett*, *èlment*).

III. Ragok előtt:

1. Igéknél:

a) Az egyes szám első személyű alanyi ragozású **-k** előtt: *leszök* ~ *lészök* (40.), *mëgyëk* ~ *mönyök* (35.), *segítök* (53. kérdés). Gyűjtésem alapján megfigyelhető, hogy ma minden korosztálynál a *lészök*, *mëgyëk* alakok dominálnak, csak az idösek korosztályában találhatók meg szórványosan a régebbi formák. Az egyik adatközlő (17.) egy olyan alakot is használt, mely az atlaszban nem szerepel: *mënyök*. A *segítök* változat a 60 éven felülieknél kétszer fordul elő, a fiatalabbaknál már a nyíltabb alakok szerepelnek.

b) Az egyes szám első személyű tárgyas ragozású **-m** előtt: *beviszöm*, *kenöm*, *kikíséröm*, *mëgveröm*. A következő kérdéseknél tekinthetők meg a gyűjtött információk ezekről a szavakról: 44, 55, 56, 49. kérdés.

c) A második személyű alanyi ragozású **-l** előtt: *észöl* ~ *eszöl* (42. kérdés), *viszöl* (45. kérdés). Az **-l** rag előtt is a nyíltabbá válás tapasztalható a 60 éven aluliaknál, csak egy adatközlőnél (13.) fordul elő a nyelvjárási változat a 30-60 évesek korosztályában. A 60 éven fölülieknél az *eszöl* változat szerepel a legtöbbször.

2. Névszóknál:

a) Birtokos személyrag előtt: *feleségöm* (19.), *kèrtëték* ~ *kertötök* ~ *kèrtötök* (85.) , *lelkëm* ~ *lèlköm* (73.), *testvéröm* (18. kérdés). Az egyes szám első személyű birtokos esetén: az *ö*-vel és *è*-vel ejtett változatok fordulnak elő nagyon gyakran a 60 éven felüli korosztálynál. A tölük fiatalabbaknál nem, vagy csak kissé zárt az *ö* helyén szereplő hang. Pl. *testvérem*,

feleségem. A többes szám második személyű birtokos esetében már a 60 éven aluliaknál is gyakrabban fordul elő a zárt *ë*-vel ejtett változat (*kèrtètèk*).

b) A *-t* tárgyrag előtt: *sejmöt* (69.), *tèrhöt* (71. kérdés). A *-t* tárgyrag előtt is a nyíltabbá válás figyelhető meg a fiatalabb korosztály felé haladva.

D) Suffixumokban

1. **Igeragokban:** A *-tök* többes szám 2. személyű személyragban: *örisztétök* (50. kérdés), *segítettök* (54. kérdés). A *segítették* alak nemcsak a 60 éven felülieknél, de még a 30-60 évesek korosztályánál is dominál. Ebből látszik, hogy az alaktani jelenségek sokkal lassabban változnak egy nyelvjárásban (KISS 2000: 24).

2. Névszóragokban:

a) A *-tök* birtokos személyragban: *kèrtètèk* ~ *kertötök* ~ *kèrtötök*. Mindegyik korosztálynál a köznyelvi *e*-től zártabb változat tapasztalható. Az adatok bővebben a 85. kérdésnél figyelhetők meg részletesebben.

b) Az *-ön* határozóragban, helyhatározóként: *szekeerön* (76.), *székön* (82. kérdés): Már nemcsak a *szekeerön*, hanem a *szekérön*, *szekéren*, *szekéren* alakváltozatok is előfordulnak. Ennél az alaknál azt tapasztaltam a gyűjtés során, hogy a 60 éven aluliak között sokan elgondolkoztak azon, hogy vajon melyik a helyes változat a *szekeerén* és a *szekéren* alakok közül. Sokan, még a fiatal korosztályban is a rövid változatot választották. Ez azért történhetett, mert ez a szó ritkán fordul elő a köznyelvben és a nyelvjárási változatban a rövid ejtismód a jellemző. A *széken* szó kiejtésében a 60 évnél fiatalabbaknál az alsó nyelvállású nyílt *e* és a kissé zárt *ɛ* fordul elő.

c) A *-höz* határozóragban: *székhöz* (83. kérdés): mai ejtésében legtöbbször a zárt *ë* jelenik meg.

3.3.2. Labiális ö-zés *l, r, j* előtt

Labiális ö-zés a következő szavakban található Pusztafalu nyelvjárásában az atlasz alapján:

A) Hangsúlyos szótagban: *pörzsöl ~ pörzsöl* (17. kérdés). Az adatok alapján jól megfigyelhető, hogy a 60 éven felülieknél fordul elő gyakrabban ö-vel ejtett változata. A 30-60 éveseknél és a 30 éven aluliaknál a *p̄r̄z̄s̄el* alakok dominálnak, de egyszer a 30 éven aluliak korosztályában is előfordul.

B) Hangsúlytalan helyzetben: *epörfa* (5.), *ęszöl ~ észöl* (42.), *kendörmagos* (10.), *pehöj* (11.), *szödör* (4.), *viszöl* (45.), *zsindöj* (6. kérdés).

C) Suffixumok előtt: -l gyak. képző előtt: *ebédöl* (14. kérdés). Ragok előtt: **-l** személyrag előtt: *ęszöl ~ észöl* (42.), *viszöl* (45. kérdés).

D) Suffixumokban: képzőkben: **-pöl:** *térgepöl~térdepöl* (23. kérdés).

Az *l, r, j* hangok nyújtó hatása tapasztalható a 60 éven aluliak korosztályánál is. Az adatok igen változatosak, ezért részletesebben a kérdőív válaszainál tekinthetők meg.

VI. Összefoglalás

Dolgozatomban az abaúji *ö*-zö nyelvjárásziget egy településének, Pusztafalunak változásban lévő nyelvjárásával foglalkoztam. Azt figyeltem meg, hogy a falura legjellemzőbb hangváltozás, a köznyelvi *e* és más nyelvjárásokbeli *ē* helyén jelentkező *ö* hang milyen mértékben fordul elő a falu mai nyelvhasználatában. Adatközlőim válaszait három csoportra bontva elemeztem: a 30 éven aluliak, a 30-60 év közöttiek és a 60 év fölöttiek nyelvhasználatát elemeztem.

A nyelvjárási nyelvhasználatot befolyásolják a nyelven kívüli tényezők. Az iskolázottság, az életkor, a telekommunikációs eszközök gyakoriságának használata, a környező települések nyelve és a nyelvjárási attitűd mind meghatározzák azt, hogy valaki milyen mértékben beszéli a nyelvjárást. Éppen ezért ezeket a tényezőket nem lehet figyelmen kívül hagyni egy nyelvjárási változásvizsgálat során.

Az *ö* hang előfordulási gyakoriságáról megállapítható, hogy legtöbbször a 60 év fölötti korosztályban használják ezt a hangot. Ebben a korosztályban már megfigyelhető a köznyelvhez való közeledés. Azokban a szavakban, amelyekben már nem az *ö* hangot használják, mindenféleképpen zártabb ejtés figyelhető meg ennek helyén. A 60 év fölötti adatközlők már kettősnyelvűek, a (regionális) köznyelvi és a nyelvjárási alakot is ismerik, de nyelvhasználatukhoz a nyelvjárási alakok állnak közelebb.

A 30 és 60 év közötti korosztályban az *ö* hang csak szórványosan szerepelt, és főleg egy adatközlő nyelvhasználatában, aki elmondása szerint csak a falubeliekkel beszéli az *ö*-vel ejtett változatot, de arra vigyáz, hogy máshol ne beszéljen így. Ez a korcsoport is zártabban ejtette a köznyelvi *e* hangot a nyelvjárási szavakban megjelenő *ö* helyén.

A 30 éven aluliaknál már nem volt jellemző az *ö* hang. Ez a mára kiszélesedett iskoláztatással és a köznyelvet folyamatosan sugárzó eszközökkel függ össze. Koroszályukban már sokkal gyakrabban szerepelt a köznyelvi *e* hang, mint a tőlük idősebbeknél, de a zárt *ē* szintén jellemző volt kiejtésükre.

Dolgozatom bevezetésében hipotézisem az volt, hogy az *ö* hang kisebb arányban fordul elő a mai nyelvhasználatban, mint a nyelvjárási atlasz címszávaiban. Feltevésem beigazolódott, mert ma már főleg az idősek körében jellemző az *ö* ejtése. A fiatalok nyelvhasználatában a nyelvjárási *ö* hangok helyén ezektől illabiálisabb hangok ejtése a jellemző.

VII. A kérdőív válaszai

A táblázatok a kérdőív kérdéseinek sorrendjét követik.

1. szem (a búzáé) – szöm Minden búzakaralásban van legalább 30-35 ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. szem	7. búzaszöm, szem	14. szem
2. szem	8. szem	15. szem, szöm - így mondtuk régen
3. szem	9. szem	16. szem
4. szem	10. szem	17. szöm
5. szem	11. szem	18. szöm
6. szem	12. búzaszem	19. szöm
	13. búzaszem	20. szem

2. petrezselyem – pötrözsěj Hogy hívják azt a növényt, aminek a levelét és a gyökerét tesszük a levesbe?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. petrezsěj	7. petrezsěj	14. pötrözsěj
2. petrezsej	8. pötrözsěj	15. pötrözsěj
3. pötrözsěj	9. petrezsěj	16. pötrözsěj
4. petrezsěj	10. pötrözsěj	17. pötrözsěj
5. petrezsěj	11. petrezsěj	18. pötrözsěj, pötrözsěj
6. petrezsěj	12. petrezsěj	19. pötrözsěj
	13. pötrözsěj	20. petrezsěj

3. retek – retök Van egy növényfajta, kenyérrrel, szalonna mellé szoktuk enni. Van olyan fajta, amelyiknek piros a külseje, van, amelyiké fekete. Mi ennek a neve?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. retek	7. retek	14. retek
2. retek	8. retek	15. retek, retök
3. retek	9. retek	16. retek
4. retek	10. retek	17. retök
5. retek	11. retek	18. retek
6. retek	12. retek	19. retök
	13. retek	20. retek

<p>4. szeder – <i>fődiszödör, fődiszödör, szödör</i> Árokparton, erdei irtásokon, elhanyagolt helyeken szokott teremni egy tüskés szárú, a földön hosszan elkúszó növény. A termése érett korában feketés színű, édes-savanykás ízű. Mi ennek a termésnek a neve?</p>		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
<p>1. szedèr 2. szèdèr 3. szèdër 4. szèdèr 5. szèdër 6. szèdër</p>	<p>7. szèdèr 8. szèdèr 9. szèdër 10. szèdèr, szödör 11. szèdèr 12. szèdër 13. szèdèr</p>	<p>14. szèdèr 15. szeder, szödör 16. szèdèr 17. szödör 18. szödör 19. szödör 20. szèdèr</p>

<p>5. eperfa – <i>epörfa</i> Milyen fa az, amelynek a levelével selyemhernyókat szoktak etetni?</p>		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
<p>1. – 2. – 3. epèr – segítséggel 4. epèr 5. epèr 6. epèr</p>	<p>7. epèr 8. – 9. – 10. hársfa, epèrfa 11. epèr 12. epèrfa – segítséggel 13. epèr</p>	<p>14. epèr 15. epèrfa, epörfa 16. epèr 17. epörfa 18. – 19. epörfa 20. –</p>

<p>6. zsendely – <i>zsendőj</i> Mi a neve azoknak a fából vágott, hosszúkás lapoknak, amikkel régen a nagyobb házakat fedték?</p>		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
<p>1. nem ismeri 2. nem ismeri 3. zsendèj – segítséggel 4. zsendèj 5. zsendèj 6. zsendèj</p>	<p>7. zsendèj 8. deszka 9. zsendèj 10. zsendèj 11. léc, zsendèj 12. zsendèj 13. zsendèj</p>	<p>14. zsendèj 15. zsendèj 16. zsendèj 17. zsendèj, zsendøj 18. zsendèj, zsendøj 19. zsendèj, zsendøj 20. gerenda, szarufa</p>

7. telek – telök Hogy hívják azt a földterületet, ahová a házat szokták építeni?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. – 2. telek 3. telék 4. telek 5. telek 6. telek	7. – 8. telek 9. telek 10. telek 11. telek 12. telek 13. –	14. telek 15. telek 16. belttelek 17. hásztelek, telök 18. telök 19. telök 20. telek

8. bélyeg – bėjög Mi az, amit a borítékra szoktunk ragasztani?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. bėjög 2. bėjög 3. bėjög 4. bėjög 5. bėjög 6. bėjög	7. bėjög 8. bėjög 9. bėjög 10. bėjög 11. bėjög 12. bėjög 13. bėjög	14. bėjög 15. bėjög 16. bėjög 17. bėjög 18. bėjög 19. bėjög 20. bėjög

9. mekeg – mekög Hogyan mondják a kecske hangját? Mit csinál a kecske?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. mekeg 2. mekeg 3. mekeg 4. mekög 5. mekeg 6. mekeg	7. brekeg 8. mekeg 9. mekeg 10. mekög 11. mekeg 12. mekeg 13. mekeg	14. mekög 15. mekeg 16. mekeg 17. brekög, béget 18. mekög 19. mekög 20. hangadással válaszolt

10. kendermagos – kendőrmagos, kendermagos Milyen színű a fekete-fehér tarka tyúk?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. nem ismeri 2. kendermagos 3. kendőrmagos 4. kendermagos, kendermagos 5. kendermagos 6. kendermagos	7. tarkabarka 8. kendermagos 9. kendermagos 10. kendőrmagos 11. kendermagos 12. kendőrmagos, kendermagos 13. kendőrmagos	14. kendermagos 15. kendermagos, kendőrmagos 16. kendőrmagos 17. kendőrmagos 18. kendőrmagos 19. kendőrmagos, kendermagos 20. kendermagos

11. pehely – pehőj Mi a lúd alsó, puha tolla? (Van ilyen párna és paplan is.)		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>pehèj</i> 2. <i>pehèj</i> 3. <i>pehhèj</i> 4. <i>pehèj</i> 5. <i>pehèj</i> 6. <i>pehej</i>	7. <i>pöhøj, pèhèj</i> 8. <i>pehèj</i> 9. <i>pèhèj</i> 10. <i>pihe, pehèj</i> 11. <i>pihe, pehèj</i> 12. <i>talú, pehèj</i> 13. <i>pihe, pehej</i>	14. <i>pèhèj</i> 15. <i>pöhøj</i> – de ma már nem így mondja 16. <i>pèhèj</i> 17. <i>pehèj, pöhøj</i> 18. <i>pèhèj</i> 19. <i>pöhøj</i> 20. <i>pehej</i>

12. sziszeg – sziszög Régi kérdés: Ha a gúnár vagy anyalúd csípni akar, akkor előrenyújtja a nyakát, és különös hangot hallat. Mit mondunk erre, mit csinál a gúnár? Új kérdés: Milyen hangot ad ki a kígyó?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>sziszeg</i> 2. <i>sziszeg</i> 3. <i>sziszög</i> 4. – 5. <i>sziszög</i> 6. <i>sziszeg</i>	7. <i>sziszög</i> 8. <i>sziszegő</i> 9. <i>sziszög</i> 10. <i>sziszegő</i> 11. <i>sziszeg</i> 12. nem érthető 13. <i>sziszegő</i>	14. <i>sziszög</i> 15. <i>sziszeg</i> 16. <i>sziszeg</i> 17. – 18. <i>sziszög</i> 19. <i>sziszög</i> 20. –

13. liheg – lehög Mikor a kutyának melege van, kiölti a nyelvét, és ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>lihèg</i> 2. <i>liheg</i> 3. <i>lihèg</i> 4. <i>lihèg</i> 5. <i>liheg</i> 6. <i>lihèg</i>	7. <i>lihèg</i> 8. <i>lihèg</i> 9. <i>liheg</i> 10. <i>lihèg</i> 11. <i>lihèg</i> 12. <i>lihèg</i> 13. <i>lihèg</i>	14. <i>lihèg</i> 15. <i>liheg, hűsöl</i> 16. <i>lihèg</i> 17. <i>lehög</i> 18. <i>lehög</i> 19. <i>lehög</i> 20. <i>leheg</i>

14. ebédel – ebédöl, <ebédöl> Ha délben eszik az ember, mit csinál?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>ebédel</i> 2. <i>eszik, ebédel</i> 3. <i>ébédèl</i> 4. <i>ébédèl</i> 5. <i>ebédèl</i> 6. <i>ebédel</i>	7. <i>ebédèl</i> 8. <i>ébédèl</i> 9. <i>ebédèl</i> 10. <i>ebédèl</i> 11. <i>ebédèl</i> 12. <i>ebédèl</i> 13. <i>ebédel</i>	14. <i>ebédèl</i> 15. <i>ebédel</i> 16. <i>ebédèl</i> 17. <i>ebédöl</i> 18. <i>ebédèl</i> 19. <i>ebédöl</i> 20. <i>ebédèl</i>

15. böllér – höntös Régi kérdés: Ki az, aki disznóöléskor házhoz jön, és a disznót felboncolja? Hozzáértő parasztember, valami rokon stb. ? Új kérdés: Ki az, aki a disznót levágja?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. h ^h ent ^h es 2. hent ^h es 3. h ^h ent ^h es 4. hent ^h es 5. h ^h ent ^h es 6. h ^h ent ^h es	7. h ^h ent ^h es, h ^h ont ^h ös 8. h ^h ent ^h es 9. böllér, h ^h ent ^h es 10. böllér 11. hent ^h es 12. h ^h ent ^h es 13. h ^h ent ^h es, böllér	14. h ^h ent ^h es 15. hent ^h es 16. h ^h ent ^h es, böllér 17. h ^h ont ^h ös, böllér, boller 18. h ^h ent ^h ös 19. h ^h ont ^h ös 20. h ^h ont ^h ös

16. tőpörtyű – tēpértőⁿⁱ, tőpörtő Mi az, ami a kisütött szalonnából a zsír kinyomkodása után megmarad?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. tőpörtő 2. tepertő 3. tēpértő 4. tepertő 5. tepertő 6. tepertő	7. sültszalonna, tepertő 8. tepertő 9. tepertő 10. tepertő 11. tepertő 12. tepertő 13. tepertő	14. tepertő 15. tepertő, tőpörtő 16. tēpértő 17. tőpörtő 18. tēpértő 19. tőpörtő 20. tepertő

17. pörzsöl (disznót) – pörzsöl, <pērszsel> Mit csinál az, aki disznóöléskor szalmával a disznó szőrét leégeti?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. pērszsel 2. pörzsöl 3. pērszseli 4. pērszseli 5. pērszsel 6. pērszsel	7. pörzsöl 8. pērszsel 9. pērszsel 10. pērszseli 11. pērszseli 12. pērszseli 13. pērszsel	14. pērszsel 15. pērszsel 16. pērszseli 17. pörzsöli 18. pörzsöl 19. pörzsöli 20. pörzsöl

18. húgom – testvéröm Régi kérdés: Hogy mondják a fiatalabb lánytestvért? Új kérdés: Ki az nekem, akivel az apám és az anyám közös?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. testvérem 2. tesóm, testvérem 3. testvérem 4. – 5. testvérem 6. testvérem	7. t ^h esvérem 8. testvérem 9. testvérem 10. testvérem 11. testvérem 12. – 13. testvérem	14. testvérem 15. testvérem 16. testvérem 17. testvéröm 18. testvérje, édöstestvérek 19. tesvéröm 20. t ^h esvérem

19. feleségem – feleségöm Hogyan beszél a férfi a házastársáról? Ez az én ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. feleségem 2. feleségem 3. feleségem 4. párom, feleségem 5. feleségem 6. feleségem	7. feleségem 8. feleségem 9. feleségem 10. feleségem 11. feleségem 12. feleségem 13. feleségem	14. feleségem 15. feleségem 16. feleségem 17. feleségem 18. feleségem 19. feleségem 20. feleségem

20. állapotos – vastaG, vastag, terhös, terhös Hogyan mondják azt az asszonyt, aki gyereket vár?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. terhös 2. terhös 3. terhös 4. terhös 5. állapotos, terhös 6. terhös	7. terhös 8. várandós 9. terhös, viselő 10. kismama, várandós, terhös 11. várandós, terhös 12. kismama, terhös 13. terhös, viselő	14. kismama, terhös 15. kismama, várandós, terhes 16. várandós 17. terhös 18. terhös, viselő 19. viselő 20. terhös

21. szemöldök – szömöldök Mutatással: Mi ez?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. szemöldök 2. szemöldök 3. szemöldök 4. szemöldök 5. szemöldök 6. szemöldök	7. szemöldök 8. szemöldök 9. szemöldök 10. szemöldök 11. szemöldök 12. szemöldök 13. szemöldök	14. szemöldök 15. szemöldök 16. szemöldök 17. szemöldök 18. szemöldök 19. szömöldök 20. szömöldök, szemöldök

22. tyúkszem – tyúkszöm Mi keletkezik az ember lába ujján, ha szűk cipőt hord?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. tyúkszem 2. tyúkszēm 3. tyúkszem 4. vízshójag, tyúkszēm 5. tyúkszem 6. tyúkszēm	7. tyúkszem 8. tyúkszēm 9. tyúkszēm 10. tyúkszēm 11. tyúkszem 12. tyúkszēm 13. tyúkszem	14. tyúkszem 15. tyúkszem 16. tyúkszēm 17. tyúkszem, tyúkszöm 18. tyúkszöm 19. tyúkszöm 20. tyúkszöm

23. térdel – térgyepöl Mit csinál a katolikus ember a templomban, amikor imádkozik?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>térdepel</i> 2. <i>keresztet vet, térdel</i> 3. <i>térdel</i> 4. <i>esd, keresztet vet, térdel, térdepel</i> 5. <i>térdel</i> 6. <i>térdepel</i>	7. <i>térdepél</i> 8. <i>térdepel</i> 9. <i>térdepel</i> 10. <i>térdel</i> 11. <i>térdepel</i> 12. <i>térdepel</i> 13. <i>letérdepel</i>	14. <i>keresztet vet, térdepél</i> 15. <i>térdepel</i> 16. <i>térgyepel</i> 17. <i>térgyel</i> 18. <i>térdepöl</i> 19. <i>lötérdel</i> 20. <i>térgyel</i>

24. szítal (az eső) – zsitötöl, csöpörész Hogyan mondják, ha ködszerűen esik az eső?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>szítal</i> 2. <i>szítal</i> 3. <i>szítal</i> 4. <i>szemerkél, szítal</i> 5. <i>szítal</i> 6. <i>szemetel</i>	7. <i>szítal</i> 8. <i>zsibitél - rákérdezéssel</i> 9. <i>szítal</i> 10. <i>szítal</i> 11. <i>szítal</i> 12. <i>szítal</i> 13. <i>szemetel, szítal, zsititél</i>	14. <i>szítal</i> 15. <i>szítal</i> 16. <i>szítal</i> 17. <i>zsibitöl, csöpög</i> 18. <i>ködszítálás</i> 19. <i>sűrűn esik, zsititöl</i> 20. <i>szítal</i>

25. szerda – szöröda Hogyan mondják itt a napokat egymás után?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>szërda</i> 2. <i>szërda</i> 3. <i>szërda</i> 4. <i>szërda</i> 5. <i>szërda</i> 6. <i>szërda</i>	7. <i>szërda</i> 8. <i>szerda</i> 9. <i>szërda</i> 10. <i>szërda</i> 11. <i>szërda</i> 12. <i>szërda</i> 13. <i>szërda</i>	14. <i>szërda</i> 15. <i>szërda</i> 16. <i>szërda</i> 17. <i>szërda (hétfű)</i> 18. <i>szërda</i> 19. <i>szörda</i> 20. <i>szërda</i>

26. csütörtök – csötörtök. (üő hangváltozás, a sorrend megbontatlansága miatt szerepel itt.) Hogyan mondják itt a napokat egymás után?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>csütörtök</i> 2. <i>csütörtök</i> 3. <i>csütörtök</i> 4. <i>csütörtök</i> 5. <i>csütörtök</i> 6. <i>csütörtök</i>	7. <i>csütörtök</i> 8. <i>csütörtök</i> 9. <i>csütörtök</i> 10. <i>csütörtök</i> 11. <i>csütörtök</i> 12. <i>csütörtök</i> 13. <i>csütörtök</i>	14. <i>csütörtök</i> 15. <i>csütörtök</i> 16. <i>csütörtök</i> 17. <i>csütörtök</i> 18. <i>csütörtök</i> 19. <i>csötörtök</i> 20. <i>csütörtök</i>

27. péntek – <i>péntök</i> , ⟨ <i>p'éntök</i> ⟩, ⟨ <i>pénték</i> ⟩ Hogyan mondják itt a napokat egymás után?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>péntek</i>	7. <i>péntek</i>	14. <i>péntek</i>
2. <i>péntek</i>	8. <i>péntek</i>	15. <i>péntek</i>
3. <i>péntek</i>	9. <i>péntek</i>	16. <i>péntek</i>
4. <i>péntek</i>	10. <i>péntek</i>	17. <i>péntek</i>
5. <i>péntek</i>	11. <i>péntek</i>	18. <i>pénték</i>
6. <i>péntek</i>	12. <i>péntek</i>	19. <i>péntök</i>
	13. <i>péntök</i> , <i>pénték</i>	20. <i>pénték</i>

28. szebb – <i>szőbb</i> , ⟨ <i>szebb</i> ⟩ Szép ez a kislány, de a másik sokkal ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>szőbb</i>	7. <i>szőbb</i> , <i>szebb</i>	14. <i>szebb</i>
2. <i>szebb</i>	8. <i>szőbb</i>	15. <i>szebb</i>
3. <i>szebb</i>	9. <i>szebb</i>	16. <i>szőbb</i>
4. <i>szebb</i>	10. <i>szebb</i>	17. <i>szőbb</i>
5. <i>szebb</i>	11. <i>szebb</i>	18. <i>szőbb</i>
6. <i>szebb</i>	12. <i>szebb</i>	19. <i>szebb</i>
	13. <i>szebb</i>	20. <i>szebb</i>

29. lekszebb – <i>lekszőbb</i> A három kislány közül a középső a ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>lekszebb</i>	7. <i>lekszebb</i>	14. <i>lekszebb</i>
2. <i>lekszebb</i>	8. <i>lekszebb</i>	15. <i>lekszebb</i>
3. <i>lekszebb</i>	9. <i>lekszebb</i>	16. <i>lekszebb</i>
4. <i>lekszebb</i>	10. <i>lekszebb</i>	17. <i>lekszebb</i>
5. <i>lekszebb</i>	11. <i>lekszebb</i>	18. <i>lekszebb</i>
6. <i>lekszebb</i>	12. <i>lekszebb</i>	19. <i>lekszőbb</i>
	13. <i>lekszebb</i>	20. <i>lekszebb</i>

30. édes – <i>édös</i> Milyen a cukornak az íze?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>édös</i>	7. <i>édös</i>	14. <i>édös</i>
2. <i>édös</i>	8. <i>édös</i>	15. <i>édös</i>
3. <i>édös</i>	9. <i>édös</i>	16. <i>édös</i>
4. <i>édös</i>	10. <i>édös</i>	17. <i>édös</i>
5. <i>édös</i>	11. <i>édös</i>	18. <i>édös</i>
6. <i>édös</i>	12. <i>édös</i>	19. <i>édös</i> , <i>édös</i>
	13. <i>édös</i>	20. <i>édös</i>

31. ecetes – <i>ectös, ecötös, <ecetös></i> Uborka többféle van: savanyú, sós és ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>ecetēs</i> 2. <i>ecētēs</i> 3. <i>ectēs, ecetēs</i> 4. <i>ecētēs, ectēs, ecetes</i> 5. <i>ecētēs</i> 6. <i>ecētēs</i>	7. <i>ecetes</i> – utánam mondja 8. <i>ecetēs</i> 9. <i>ecētēs</i> 10. <i>ecētēs</i> 11. <i>ecetēs</i> 12. <i>ecētēs</i> 13. <i>kovászos, ecetēs, ecötös</i>	14. <i>ecētēs</i> 15. <i>ecetēs</i> 16. <i>ecētēs</i> 17. <i>ecötös</i> 18. <i>ecētēs</i> 19. <i>ecötös</i> 20. <i>ecetēs</i>

32. felső – <i>fölső</i> Két füzetet egymásra teszek. Amelyik felül van, arra azt mondom: ez a ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>felső</i> 2. <i>felső</i> 3. <i>felső</i> 4. <i>felső</i> 5. <i>felső</i> 6. <i>felső</i>	7. <i>felső</i> 8. <i>felső</i> 9. <i>felső</i> 10. <i>felső</i> 11. <i>felső</i> 12. <i>felső</i> 13. <i>fölső, felső</i>	14. <i>felső</i> 15. <i>felső</i> 16. <i>felső</i> 17. <i>lekfelsőbb</i> 18. <i>fölső</i> 19. <i>fölső</i> 20. <i>felső</i>

33. egyenes – <i>égyenös</i> Ez a ceruza nem görbe, hanem szép ... (Mutatással.)		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>égyenēs</i> 2. <i>égyenēs</i> 3. <i>égyenēs</i> 4. <i>egyenes</i> 5. <i>egyenes</i> 6. <i>égyenēs</i>	7. <i>égyenēs</i> 8. <i>egyenes</i> 9. <i>égyenēs</i> 10. <i>egyenes</i> 11. <i>egyenes</i> 12. <i>egyenes</i> 13. <i>egyenes, egyenös</i>	14. <i>égyenēs</i> 15. <i>egyenes, egyenös</i> 16. <i>égyenēs</i> 17. <i>égyenös</i> 18. <i>égyenēs</i> 19. <i>égyenös</i> 20. <i>égyenös</i>

34. rühes – <i>rihös</i> Ha valaki nagyon vakarózik, mit mondanak rá, milyen?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>rühēs</i> 2. <i>rihēs</i> 3. <i>rihēs</i> 4. <i>rihēs</i> 5. <i>rühēs</i> 6. <i>rühēs</i>	7. <i>tetves, rihēs</i> 8. <i>rihēs, rühēs</i> 9. <i>rühös</i> 10. <i>tetves, rühēs</i> 11. <i>rühös</i> 12. <i>rihēs, rihös</i> 13. <i>rihös</i>	14. <i>rihēs</i> 15. <i>rühös, tetves</i> 16. <i>rühös, viszketős</i> 17. <i>tetvēs, rihös, gombās</i> 18. <i>idégös</i> 19. <i>rihös</i> 20. <i>rihēs</i>

35. megyek – mönyök, [męgyęk] Azt mondom: na most már fogom magam és haza...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. męgyęk 2. męgyęk 3. męgyęk 4. męgyęk 5. męgyęk 6. męgyęk	7. męgyęk 8. męgyęk 9. megyek 10. męgyęk 11. megyek 12. megyek 13. mönyök, męgyęk	14. męgyęk 15. megyek, mönyök 16. męgyęk 17. męnyök 18. męgyęk 19. mönyök 20. męgyęk

36. megyünk – mönnyünk, męnnyünk Két gyerek indul reggel iskolába. Azt mondják az anyjuknak: édesanyám, mi most iskolába ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. megyünk 2. megyünk 3. megyünk 4. megyünk 5. megyünk 6. megyünk	7. męnnyünk 8. megyünk 9. megyünk 10. megyünk 11. megyünk 12. megyünk 13. megyünk, męnnyünk	14. męgyünk 15. megyünk, męnnyünk 16. megyünk 17. męnyünk 18. męgyünk 19. męnnyünk 20. megyünk

37. mentek (ti) – męntök Két gyereket látok az utcán. Kérem: hát ti hová ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. męntęk 2. męntęk 3. męntęk 4. męntęk 5. męntęk 6. mentęk	7. męntęk 8. męntęk 9. mentęk 10. męntęk 11. mentęk 12. mentek 13. mentök	14. męntęk 15. mentek, męntök, mentök 16. męntęk 17. męntök 18. męntęk 19. męntęk 20. męntęk

38. elment – ęlmęnt Keresik a gazdát, de nincs otthon. Azt mondja a felesége: nincs itthon, valahová ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 v fölöttiek
1. ęlmęnt 2. ęlmęnt 3. ęlmęnt 4. ęlmęnt 5. ęlmęnt 6. ęlmęnt	7. ęlmęnt 8. ęlmęnt 9. ęlmęnt 10. ęlmęnt 11. ęlmęnt 12. ęlmęnt 13. ęlmęnt	14. ęlmęnt 15. ęlmęnt 16. ęlmęnt 17. ęlmęnt 18. ęlmęnt 19. ęlmęnt 20. ęlmęnt

39. átmennének – átmönnének, átmënnének, <átàlmënnének> Nagy sár van az úton, két kisgyerek áll az út szélén. Azt mondom: ha az út nem volna ilyen sáros, ezek a gyerekek a másik oldalra is biztosan ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. átmennének	7. átmënnének	14. átmënnének
2. átmënnének	8. átmënnének	15. átmennének
3. átmënnének	9. átmënnének	16. átmënnének
4. átmënnének	10. átmënnének	17. átmënnének
5. átmënnének	11. átmënnének	18. èlmënnének
6. átmënnének	12. átmennének	19. átmënnének
	13. átmënnének	20. átmënnének

40. leszék – lëszök, leszök Azt mondom: holnap későn jövök haza, mert egész nap a városban ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. lëszék	7. lëszék	14. lëszék
2. lëszék	8. lëszék	15. lëszék
3. lëszék	9. lëszék	16. lëszék
4. vagyok, lëszék	10. lëszék	17. lëszök
5. lëszék	11. lëszék	18. lëszék
6. lëszék	12. lëszék	19. lëszék
	13. lëszök	20. lëszök

41. eszik – Csak bevezető kérdés. Mit csinál az ember, ha éhes?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. eszik	7. eszik	14. eszik
2. eszik	8. eszik	15. eszik, eszik
3. eszik	9. eszik	16. eszik
4. eszik	10. eszik	17. eszik, eszök
5. eszik	11. eszik	18. eszik
6. eszik	12. eszik	19. eszik
	13. eszik	20. eszik

42. eszel – észöl, eszöl Megkérdezem a gyerektől: hát te fiam mit ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. ettél, eszél	7. észöl	14. eszöl
2. eszél	8. eszél	15. ettél, ettél, észöl
3. észöl	9. eszöl	16. észöl
4. eszél	10. eszöl	17. ettél, észöl
5. eszél	11. eszöl	18. észöl
6. eszöl	12. eszöl	19. észöl
	13. eszöl	20. eszöl

43. evett – evött Az anya hívja a fiút enni, de az apa odaszól neki: ugyan hagyd, hiszen már eleget ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>evett</i> 2. <i>evett</i> 3. <i>evett</i> 4. <i>evett</i> 5. <i>evett</i> 6. <i>evött</i>	7. <i>evett</i> 8. <i>evett</i> 9. <i>evett</i> 10. <i>evött</i> 11. <i>evett</i> 12. <i>evett</i> 13. <i>evött</i>	14. <i>evött</i> 15. <i>evett, evött</i> 16. <i>evött</i> 17. <i>evött</i> 18. <i>evett</i> 19. <i>evött</i> 20. <i>evett</i>

44. beviszem – beviszöm Ha este egy kapát látok kint az udvaron, és félek, hogy ellopják, akkor megfogom, és ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>éltészem</i> 2. <i>beviszem</i> 3. <i>beviszem</i> 4. <i>éltészem</i> 5. <i>beviszem</i> 6. <i>éltészem, beviszem</i>	7. <i>élviszem</i> 8. <i>beviszem</i> 9. <i>beviszem</i> 10. <i>beviszem</i> 11. <i>beviszem</i> 12. <i>éltészem</i> 13. <i>éltészöm</i>	14. <i>éltészem</i> 15. <i>éltészem</i> 16. <i>becsukom, bezárom</i> 17. <i>beviszem</i> 18. <i>bétészem</i> 19. <i>éltészöm</i> 20. <i>éldugom</i>

45. viszel – viszöl Gyerektől így kérdelem: hát te fiam mit ... (Hogyha cipel valamit.)		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>viszél</i> 2. <i>viszél</i> 3. <i>viszel</i> 4. <i>cipélsz, viszél, viszél</i> 5. <i>viszel</i> 6. <i>cipélsz, viszél</i>	7. <i>viszél</i> 8. <i>viszél</i> 9. <i>viszél</i> 10. <i>viszél</i> 11. <i>viszél</i> 12. <i>viszél</i> 13. <i>viszöl</i>	14. <i>viszél</i> 15. <i>viszel, viszöl</i> 16. <i>viszél</i> 17. <i>viszöl</i> 18. <i>viszél</i> 19. <i>viszél</i> 20. <i>viszél</i>

46. elteszem – éltészöm Azt mondom, én ezt a tollat most ... (Mutatással.)		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>éltészem</i> 2. <i>éltészem</i> 3. <i>éltészem</i> 4. <i>élrakom, éltészem</i> 5. <i>élrakom, éltészem</i> 6. <i>éltészem</i>	7. <i>éltészem</i> 8. <i>éltészem</i> 9. <i>éltészem</i> 10. <i>éltészem</i> 11. <i>éltészem</i> 12. <i>éltészem</i> 13. <i>élrakom, éltészem</i>	14. <i>éltészem</i> 15. <i>éltészem</i> 16. <i>éltészem</i> 17. <i>éltészöm</i> 18. <i>éltészem</i> 19. <i>éltészöm</i> 20. <i>éltészem</i>

47. tesz – tősz Ha látja az ember, hogy a tűz ki akar aludni, odamegy, aztán egy-két fát a tűzre ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. rátesz 2. tesz 3. rak, tesz 4. tesz 5. tesz 6. tesz	7. rátesz 8. tesz 9. tesz 10. tesz 11. tesz 12. dob, tesz 13. tészök, tész, rak	14. dob, rak, tész 15. dob, rak 16. rakunk, dobunk, tészünk 17. tész 18. tész 19. rátęszzi 20. tesz fát

48. meghív – mökhi Ha a lakodalom készül, akkor a vőfély elmegy a faluba, és minden rokont ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. mekhív 2. mekhív 3. mekhív 4. mekhív 5. mekhív 6. mekhív	7. mekhívogat 8. mekhív 9. mekhív 10. mekhív 11. mekhív 12. mekhív 13. mekhi, mekhi	14. hívogat 15. mekhív 16. mekhívja 17. mekhínak 18. hívogat 19. mökhi 20. mekhívja

49. meg fogom verni – męgverőm Az apa azt mondja az édesanyának: ha ez a gyerek továbbra is ilyen rossz lesz, igazán ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. megverem 2. megverem – utánam mondja 3. megverem – utánam mondja 4. megverem 5. mekfogom vęrni 6. męgveręm	7. męgveręm 8. mekfogom vęrni 9. megverem, mekfogom vęrni 10. elverem – a többiek után mondja, náluk nem szokás 11. megverem 12. męgveręm 13. męgverőm	14. megnyúdom 15. megverem 16. męgveręm 17. męgverőm 18. męgverőm 19. javítóba küdik, męgverőm 20. męgveręjük

50. őrisztétek – őrisztétök A bojtárgyerekeknek azt mondom: kárba ment a marha, mert ti azokat nem jól ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. őrisztétek 2. őrisztétek 3. őrisztétek 4. őrisztétek 5. őrisztétek 6. őrisztétek	7. őrisztétek 8. őrisztétek 9. őrisztétek 10. őrisztétek 11. őrisztétek 12. őrisztétek 13. őrisztétök	14. őrisztétek 15. terelrétek, őrisztétek 16. őrisztétek 17. őriszted, őrszitök, őrizitök 18. őriszte, őrizi 19. őriszte, őrisztétök 20. őriszték

51. sepersz – söpörsz Az asszony seperni kezd, elmegyek, visszajövök, még nincs készen. Kérdem: hát te még mindig ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. sepersz 2. sepersz 3. sepe'sz – halk 4. sepersz 5. sepregecc 6. sepregecc	7. sepregetél 8. sepersz 9. nem sepertél fel, sepregetel 10. sepregecc 11. sepregecc 12. sepregecc 13. söprögétől	14. sepersz 15. sepersz, söpörsz 16. sepregetél 17. söpörsz 18. sepersz 19. söpről, söprögétől 20. söpregetél

52. sepertem – söpröttem, söpörtem Tiszta a szoba, mert én már ki...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. sepertem 2. sepertem 3. sepertem 4. sepertem 5. sepertem 6. sepregettem	7. sepertem 8. takarítottam, sepertem 9. sepregettem 10. sepregettem 11. takarítottam, sepertem 12. takarítottam, sepertem 13. söpörtem, takarítottam	14. sepertem 15. takarítottam, sepretem 16. sepertem 17. söpröttem 18. söpörtem 19. söpörtem 20. sepertem

53. segítek – segítők Ha látom, hogy valaki nehezét cipel, én meg üres kézzel megyek, odamegyek, és mit csinállok?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>segíték</i> 2. <i>segíték</i> 3. <i>segíték neki</i> 4. <i>segíték</i> 5. <i>segíték neki</i> 6. <i>segíték</i>	7. <i>segíték neki</i> 8. <i>segíték neki</i> 9. <i>segíték neki</i> 10. <i>segíték</i> 11. <i>segíték</i> 12. <i>segíték</i> 13. <i>segítők neki</i>	14. <i>segíték</i> 15. <i>segíték</i> 16. <i>segíték</i> 17. <i>élveszöm tőle,</i> <i>segítők neki</i> 18. <i>segítők</i> 19. <i>segíték</i> 20. <i>segíték neki</i>

54. segítetek (ti) – segítők Elakadt a szekér (az autó), néhányan tolják, többen meg csak nézik. Megkérdezem: hát ti miért nem ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>segítették</i> 2. <i>segítették</i> 3. <i>toljátok, segítetek</i> 4. <i>segítették</i> 5. <i>segítették</i> 6. <i>segítették</i>	7. <i>segítették</i> 8. <i>segítették</i> 9. <i>segítették</i> 10. <i>segítették</i> 11. <i>segítették</i> 12. <i>segítették</i> 13. <i>segítettök, segítettek</i>	14. <i>segítették</i> 15. <i>segítették</i> 16. <i>segítették</i> 17. <i>segítől, segítők neki</i> 18. <i>segítették</i> 19. <i>segítettök</i> 20. <i>segítették</i>

55. kenem – kenöm Vágok egy darab kenyeret, és a zsírt a kenyérre rá...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>kenem</i> 2. <i>kenem</i> 3. <i>kenem</i> 4. <i>kenem</i> 5. <i>kenem</i> 6. <i>csepegtetem, kénem</i>	7. <i>kenem</i> 8. <i>kenem</i> 9. <i>kenem</i> 10. <i>kenem</i> 11. <i>kenem</i> 12. <i>kenem</i> 13. <i>kenem</i>	14. <i>kenem</i> 15. <i>kenem</i> 16. <i>kenem</i> 17. <i>kenem</i> 18. <i>kénem</i> 19. <i>keni</i> 20. <i>kenem</i>

56. kikísérem – kikíséröm Ha a vendég távozik tőlem, én azt minden alkalommal a kapuig ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>kísérem</i> 2. <i>kísérem</i> 3. <i>kísérem</i> 4. – 5. <i>kikíséröm</i> 6. <i>kísérem</i>	7. <i>elkísérem</i> 8. <i>kikísérem</i> 9. <i>kikísérem</i> 10. <i>kikísérem</i> 11. <i>kísérem</i> 12. <i>kikísérem</i> 13. <i>kikíséröm</i>	14. <i>kísérem</i> 15. <i>kísérem</i> 16. <i>kísérem</i> 17. <i>kikíséröm</i> 18. <i>kikíséröm</i> 19. <i>kikíséröm</i> 20. <i>kikísérem</i>

57. megnő – mögnyő A gyerekekkel sok baj van, ha kicsi, de még több, ha ... (Mutatással)		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. megnő 2. megnő 3. nagyobb, megnő 4. nagy, megnő 5. nagy, megnő 6. megnő	7. nagyobb lesz, megnő 8. nagyobb, megnő 9. megnő 10. megnő 11. nagy, megnő 12. nagy, megnőt 13. nagy, megnő	14. nagy, mögnyő 15. megnő, mögnyő 16. nagyobb, mögnyő 17. mögnyő 18. mögnyő 19. nagyobb, mögnyő 20. mögnyő

58. csepeg – csöpög Ha a fazékon egy kis repedés van, akkor a benne lévő víz mit csinál? Lassan ki ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. kicsepeg 2. kifoj, kicsepeg 3. kifojik, kicsorog, kicsepeg 4. kifojik, csepeg 5. kicsepeg 6. kicsepeg	7. kipárolog, kicsöpög 8. csepeg, épárolog 9. csepeg 10. kiszivárog, kicsepeg 11. kifojik, kicsorog, kicsöpög 12. kicsordogál, kifojik, kicsepeg 13. kicsöpög	14. csepeg 15. kiszivárog, kicsorog, kicsöpög 16. szivárog, csepeg 17. kicsorog belőlle a víz 18. kiszivárog 19. kicsorog 20. kicsorog, csepeg

59. énekel – éneköl, (éneköl) A templomban mit csinál az ember, ha megszólal az orgona?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. énekél 2. énekel 3. énekel 4. énekel 5. énekel 6. énekél	7. énekel 8. énekél 9. énekél 10. énekél 11. énekél 12. énekél 13. éneköl	14. énekél 15. énekel 16. énekél 17. éneköl 18. énekél 19. éneköl 20. énekél

60. szégyenli – szégyölli A nagy gyerek már nem mer hangosan sírni, mert a szomszédok előtt magát nagyon ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. szégyē"li 2. szégyēnli 3. szégyēlli 4. szégyēlli 5. szégyē"li 6. szégyēlli	7. szégyēlli 8. szégyēlli 9. szégyēlli 10. szégyēnli 11. szégyēlli 12. szégyēnli 13. szégyölli	14. szégyēlli 15. szégyē"li 16. szégyēlli 17. haragusznak rá, szégyölli magát 18. szégyēlli 19. szégyölli 20. szégyēlli

61. megkereszteli – mēkkörēsztōli Mit csinál a pap az újszülöttel a templomban?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. mekkereszteli	7. mēkkereszteli	14. mēkkereszteli
2. mekkereszteli	8. mēkkereszteli	15. mekkereszteli
3. mekkereszteli	9. mekkereszteli	16. mēkkereszteli
4. mekkereszteli	10. mekkereszteli	17. mēkkörēsztōli
5. mekkereszteli	11. mekkereszteli	18. mēkkereszteli
6. mēkkereszteli	12. mekkereszteli	19. mēkkörēsztōli
	13. mēkkeresztōli	20. kereszteli

62. meghalt – mōkhàlt Beszélgetünk valakiről, aki már nem él. Azt mondjuk: az is szegény már ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. mekhàlt	7. mekhàlt	14. mekhàlt
2. mekhàlt	8. mekhàlt	15. mekhàlt
3. mēkhàlt	9. mēkhàlt	16. mēkhàlt
4. mēkhàlt	10. mēkhàlt	17. mēkhàlt
5. mēkhàlt	11. mēkhàlt	18. mēkhàlt
6. mēkhàlt	12. mekhàlt	19. jól járt, hoty mēkhàlt
	13. mēkhàlt szegény	20. mēkhàlt

63. felvette – fōlvette A gyerekek leesett a ceruzája, erre lehajolt érte, és ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. fēlvəsi	7. fēlvəsi	14. fēlvette
2. fēlvəsi	8. fēlvəsi	15. fēlvette
3. fēlvette	9. fēlvette	16. fēlvette
4. fēlvette	10. fēlvette	17. fōlvette
5. fēlvette	11. fēlvette	18. fōlvette
6. fēlvette	12. fēlvette	19. fōlvette
	13. fōlvette	20. fēlvette

64. felvették – fōlvették Ha a családban két gyermek új ruhát kapna, örülnének, a régit ledobnák magukról, az újat meg mindjárt ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. fēlvēszi, fēlvették	7. fēlvették	14. fēlvēszi, fēlvették
2. fēlvették	8. fēlvették	15. fēlvették
3. fēlvették	9. fēlvették	16. fēlvették
4. fēlvették	10. fēlvették	17. fōlvették
5. fēlvették	11. fēlvették	18. fōlvették
6. fēlvēszi	12. fēlvették	19. fōlvették
	13. fōlvették, fōlvették	20. fēlvették

65. bepereltük volna – bepöröltük vóna Tartozik maguknak/nektek valaki. Végre megadta, mert ha nem adta volna meg, elmentünk volna az ügyvédhez, és őt ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>bēperējjük</i> 2. <i>feljelentettük volna</i> 3. <i>bepereltük volna</i> 4. <i>bepereltük volna</i> 5. <i>bepereltük volna</i> 6. <i>beperelem,</i> <i>beperelem volna</i>	7. <i>bepērēltük volna</i> 8. <i>beperēltük vóna</i> 9. <i>beperēltük volna</i> 10. <i>beperēltük volna</i> 11. <i>fēljelentenék,</i> <i>beperelemnék</i> 12. <i>beperejjük</i> 13. <i>bepērēltük vóna</i>	14. <i>beperelemnék</i> 15. <i>bepereltük volna</i> 16. <i>bepereeltük volna</i> 17. <i>fōljelēntöttük vóna</i> 18. <i>fōljelēntöttük vóna</i> 19. <i>fōljelēntöttük vóna</i> 20. <i>fēljelēntöttük vóna</i>

66. erdő – èrdő Mi az a terület, ami fával van benöve?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>èrdò</i> 2. <i>èrdõ</i> 3. <i>èrdò</i> 4. <i>èrdò</i> 5. <i>èrdõ</i> 6. <i>èrdò</i>	7. <i>èrdò</i> 8. <i>èrdõ</i> 9. <i>èrdõ</i> 10. <i>èrdõ</i> 11. <i>èrdõ</i> 12. <i>èrdò</i> 13. <i>èrdò</i>	14. <i>èrdõ</i> 15. <i>èrdõ</i> 16. <i>èrdò</i> 17. <i>èrdõ</i> 18. <i>èrdõ</i> 19. <i>èrdõ</i> 20. <i>èrdõ</i>

67. erdeje – erdője Azt mondják: ennek a községnek van egy szép ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>èrdeje</i> 2. <i>èrdeje – kiegészítette</i> <i>az 1. szótagot</i> 3. <i>èrdeje</i> 4. <i>èrdeje</i> 5. <i>èrdeje</i> 6. <i>èrdeje</i>	7. <i>èrdõje</i> 8. <i>èrdõje</i> 9. <i>èrdeje</i> 10. <i>èrdeje</i> 11. <i>èrdeje</i> 12. <i>èrdõje</i> 13. <i>èrdeje, èrdõje</i>	14. <i>èrdõje, èrdeje</i> 15. <i>èrdeje</i> 16. <i>èrdõje</i> 17. <i>èrdeje, èrdõje</i> 18. <i>èrdeje</i> 19. <i>èrdõje</i> 20. <i>èrdeje</i>

68. selyem – sejöm Mi az a vékony, puha anyag, amit az asszonyok ünneplő kendőnek, blúznak használnak?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>sejem</i> 2. <i>sējēm</i> 3. <i>sejem</i> 4. <i>sejem</i> 5. <i>sejem</i> 6. <i>sējēm</i>	7. <i>sējēm</i> 8. <i>sējēm</i> 9. <i>sējēm</i> 10. <i>sējēm</i> 11. <i>sejem</i> 12. <i>sējēm</i> 13. <i>sējēm</i>	14. <i>sējēm</i> 15. <i>sējēm</i> 16. <i>sējēm</i> 17. <i>sējöm</i> 18. <i>sējöm</i> 19. <i>sējöm</i> 20. <i>sējēm</i>

69. selymet – sejmöt Azt mondják: Blúznak vettem két méter ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>sejmet</i>	7. <i>sèjmet</i>	14. <i>sèjmet</i>
2. <i>sèjmet</i>	8. <i>sèjmēt</i>	15. <i>sèjmet</i>
3. <i>sèjmet</i>	9. <i>sèjmet</i>	16. <i>sèjmēt</i>
4. <i>sèjmet</i>	10. <i>sèjmet</i>	17. <i>sèjmöt</i>
5. <i>sèjmet</i>	11. <i>sèjmet</i>	18. <i>sèjmēt</i>
6. <i>sèjmēt</i>	12. <i>sèjmet</i>	19. <i>sèjmöt</i>
	13. <i>sèjmöt</i>	20. <i>sèjmēt</i>

70. teher – tehör, teher Régi kérdés: Ha nagyon meg van rakva egy szekér, azt mondják: ezen a szekéren igen nagy a ... Új kérdés: Azt mondják, az ember vállán nagy a ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>tehèr</i>	7. <i>teher</i>	14. <i>tehèr</i>
2. <i>teher</i>	8. <i>teher</i>	15. <i>tehèr</i>
3. <i>teher</i>	9. <i>teher</i>	16. <i>tehër</i>
4. <i>teher</i>	10. <i>teher</i>	17. <i>tehör</i>
5. <i>teher</i>	11. <i>teher</i>	18. <i>tehèr</i>
6. <i>súj, tehër</i>	12. <i>teher</i>	19. <i>gond, tehör</i>
	13. <i>tehèr, tehör</i>	20. <i>tehèr</i>

71. terhet – tērhet Ha eltörik a szekér, azt mondják: látod, minek raktál rá akkora ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>tèrhēt</i>	7. <i>tèrhēt</i>	14. <i>tèrhēt</i>
2. <i>tèrhēt</i>	8. <i>tèrhēt</i>	15. <i>tèrhēt</i>
3. <i>tèrhēt</i>	9. <i>tèrhēt</i>	16. <i>tèrhēt</i>
4. <i>tèrhēt</i>	10. <i>tèrhēt</i>	17. <i>sújt, tērhet</i>
5. <i>tèrhēt</i>	11. <i>tèrhēt</i>	18. <i>tèrhēt</i>
6. <i>tèrhēt</i>	12. <i>tèrhēt</i>	19. <i>tèrhöt</i>
	13. <i>sújt, tērhet</i>	20. <i>tèrhēt</i>

72. lélek – lélök Azt mondják, ha az ember meghal, elszáll belőle a ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>lélék</i>	7. <i>lélék</i>	14. <i>lélék</i>
2. <i>lélék</i>	8. <i>lélék</i>	15. <i>lélék</i>
3. <i>lélék</i>	9. <i>lélék</i>	16. <i>lélék</i>
4. <i>lélék</i>	10. <i>lélék</i>	17. <i>lélök</i>
5. <i>lélék</i>	11. <i>lélék</i>	18. <i>lélék</i>
6. <i>lélék</i>	12. <i>lélék</i>	19. <i>lélök</i>
	13. <i>lélök</i>	20. <i>lélék</i>

73. lelkem – lèlköm, lelkem Ha meghalok, nekem is elszáll az én ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>lelkem</i>	7. <i>lelkem</i>	14. <i>lelkem</i>
2. <i>lelkem</i>	8. <i>lelkem</i>	15. <i>lelkem</i>
3. <i>lelkem</i>	9. <i>lelkem</i>	16. <i>lelkem</i>
4. <i>lelkem</i>	10. <i>lelkem</i>	17. <i>lelkem</i>
5. <i>lelkem</i>	11. <i>lelkem</i>	18. <i>lelkem</i>
6. <i>lelkem</i>	12. <i>lelkem</i>	19. <i>lelkem</i>
	13. <i>lelköm, lelkem</i>	20. <i>lelkem</i>

74. héten – hétön Valamit szombaton kellene megcsinálnom, de már nincs rá időm. Azt mondom: nem baj, majd megcsinálom a jövő ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>héten</i>	7. <i>hétön</i>	14. <i>héten</i>
2. <i>hétön</i>	8. <i>hétön</i>	15. <i>héten</i>
3. <i>hétön</i>	9. <i>hétön</i>	16. <i>hétön</i>
4. <i>héten</i>	10. <i>héten</i>	17. <i>hétön</i>
5. <i>héten</i>	11. <i>hétön</i>	18. <i>hétön</i>
6. <i>héten</i>	12. <i>héten</i>	19. <i>hétön</i>
	13. <i>hétön</i>	20. <i>hétön</i>

75. szekér – szekér Mi az, amit az ökör húz?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>szekér</i>	7. <i>szekér</i>	14. <i>szekér</i>
2. <i>szekér</i>	8. <i>szekér</i>	15. <i>szekér</i>
3. <i>szekér</i>	9. <i>szekér</i>	16. <i>szekér</i>
4. <i>szekér</i>	10. <i>szekér</i>	17. <i>szekér</i>
5. <i>szekér</i>	11. <i>szekér</i>	18. –
6. <i>eke, szekér</i>	12. <i>szekér</i>	19. <i>szekér</i>
	13. <i>szekér</i>	20. <i>szekér</i>

76. szekéren – szekerön Azt mondom: a gazda fent ül a ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. <i>szekerén</i>	7. <i>szekerén</i>	14. <i>szekéren</i>
2. <i>szekerén, szekéren – bizonytalan</i>	8. <i>szekerén</i>	15. <i>szekéren</i>
3. <i>szekerén</i>	9. <i>szekerén – bizonytalan</i>	16. <i>bakon, szekerén</i>
4. <i>szekerén, szekéren – bizonytalan, de a 2.-at megerősíti</i>	10. <i>szekéren</i>	17. <i>szekerön</i>
5. <i>szekéren</i>	11. <i>szekéren</i>	18. <i>a gazda felül a szekérre</i>
6. <i>szekéren</i>	12. <i>szekéren</i>	19. <i>szekéren, szekerön</i>
	13. <i>bakon, szekéren</i>	20. <i>szekerén</i>

77. lé^c – lé^c, lé^c Ha a deszkát két-három ujjnyi csíkokra vágjuk fel, mi az? Kerítést is csinálnak belőle.		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. lé ^c ék, lé ^c	7. vas, lé ^c	14. lé ^c
2. lé ^c	8. lé ^c	15. lé ^c
3. lé ^c	9. lé ^c	16. lé ^c
4. deszka, lé ^c	10. lé ^c	17. lé ^c
5. lé ^c	11. lé ^c	18. lé ^c
6. lé ^c	12. lé ^c ék	19. lé ^c
	13. lé ^c	20. lé ^c

78. lé^cet – lé^cöt, lé^cöt Ha eltört a kerítés, szegezek rá egy darab új ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. lé ^c et	7. lé ^c et	14. lé ^c et
2. lé ^c et	8. lé ^c et	15. lé ^c et
3. lé ^c et	9. lé ^c et	16. lé ^c et
4. le ^c et	10. le ^c et, lé ^c et – bizonytalan	17. le ^c öt, lé ^c et
5. le ^c et	11. le ^c et	18. le ^c öt
6. le ^c et	12. le ^c et	19. le ^c öt
	13. le ^c öt	20. le ^c et

79. penész – pēnyész, pēnyész, penész, <penyⁱész> Ha nyáron nedves helyen (pincében) áll a kenyér, fehéres-zöldes nyúlós réteg keletkezik rajta. Mi az?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. penyész	7. pēny ⁱ ész	14. pēnyész
2. penész	8. penész	15. penész
3. penész	9. penész	16. pēnyész
4. penész	10. penész	17. pēnyész
5. penész	11. penész	18. pēnyész
6. penész	12. penész	19. pēnyész
	13. pēnyész	20. pēnyész

80. penészes – pēnyészös, <penyⁱészös> Mít mondanak akkor, milyen lett a kenyér?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. penyészēs	7. pēnyészēs	14. pēnyészēs
2. penészēs	8. pēnyészēs	15. penészēs
3. penészēs	9. penészēs	16. pēnyészēs
4. penészēs	10. penészēs	17. pēnyészös
5. penészēs	11. penészēs	18. pēnyészös
6. penészēs	12. penészēs	19. pēnyészös
	13. pēnyészēs	20. pēnyészēs

81. megpenészedik – mekpönyészöd, mekpönyészödik, mekpönyészödik Szóval azt mondják: ne tedd a kenyeret a pincébe, mert ... Mi történik vele?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. mekp _{en} ész _{ed} ik	7. mekp _{en} yész _{öd} ik	14. mekp _{en} yész _{ed} ik
2. mekp _{en} ész _{ed} ik	8. mekp _{en} yész _{ed} ik	15. mekp _{en} ész _{ed} ik
3. mekp _{en} yész _{ed} ik	9. mekp _{en} yész _{ed} ik	16. mekp _{en} yész _{ed} ik
4. penészes lesz	10. mekp _{en} ész _{ed} ik	17. mekp _{en} yész _{öd} ik
5. mekp _{en} ész _{ed} ik	11. mekp _{en} ész _{ed} ik	18. mekp _{en} yész _{öd} ik
6. mekp _{en} ész _{ed} ik	12. mekp _{en} ész _{ed} ik	19. mekp _{en} yész _{öd} ik
	13. mekp _{en} yész _{öd} ik	20. mekp _{en} yész _{ed} ik

82. széken – székon Min ülök most?		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. szé _{ke} n	7. –	14. –
2. szé _{ke} n	8. szé _{ke} n	15. –
3. szé _{ke} n	9. szé _{ke} n	16. szé _{ke} n
4. szé _{ke} n	10. szé _{ke} n	17. szé _{ko} n
5. szé _{ke} n	11. szé _{ke} n	18. szé _{ke} n
6. szé _{ke} n	12. szé _{ke} n	19. szé _{ko} n
	13. szé _{ko} n	20. szé _{ke} n

83. székhöz – székhöz A sarokban van egy szék. Nem ülök a padra, hanem odamegyek a ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. szé _{ke} re	7. szé _{ke} höz, ráülök	14. szé _{ke} r _e
2. szé _{ke} höz	8. szé _{ke} re	15. –
3. szé _{ke} hez	9. szé _{ke} höz	16. szé _{ke} r _e
4. szé _{ke} höz	10. szé _{ke} höz	17. szé _{ke} r _e
5. szé _{ke} hez	11. szé _{ke} hez	18. szé _{ke} r _e
6. szé _{ke} höz	12. szé _{ke} r _e	19. szé _{ke} r _e
	13. szé _{ke} r _e , szé _{ke} höz	20. szé _{ke} r _e

84. kertből – kèrbül, kèrből Zöldséget nyáron honnan hoznak? Nem a piacról, hanem a ... (Bevezető kérdés)		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. kèr _b ől	7. kèr _b ől	14. kiskèr _b ől
2. kèr _b ől	8. kèr _t ből	15. kiskèr _t ből
3. kèr _t ből	9. kèr _b ől	16. kiskèr _t ből
4. kèr _t ből	10. kèr _t ből	17. kèrcséből, kèr _b ől
5. kèr _t ből	11. kèr _t ből	18. kèrcséből, kèr _b ől
6. kèr _t ből	12. kiskèr _t ből	19. kèr _b ől
	13. kèrcséből	20. kèrcséből

85. kertetek – kèrtötök, kertötök, kèrtètèk Azt mondom a szomszédnak: de szép a ti ...		
30 év alattiak	30-60 évesek	60 év fölöttiek
1. kèrtètèk	7. kèrtètèk	14. kèrtètèk, kèrtètèk
2. kèrtètèk	8. kèrtètèk	15. kiskèrtètèk
3. kèrt ^é tèk	9. kèrtètèk	16. kèrtètèk
4. kèrtètèk	10. kèrtètèk	17. kèrcsètök, kèrtètèk
5. kèrtètèk	11. kèrtètèk	18. kèrtötök, kèrcsètèk
6. kèrtètèk	12. kiskèrtètèk	19. kèrtötök, zöccségötök
	13. kèrtötök	20. kèrcsége

VII. Bibliográfia

- BALASSA JÓZSEF (1891): *A magyar nyelvjárások*. Budapest.
- BÁRCZI GÉZA (1947): *Mutatvány a magyar nyelvatlasz próbagyűjtéseiből*. Budapest.
- DEME LÁSZLÓ (1949): *A nyelvjárási anyag felhasználása és feldolgozása*. Budapest.
- DEME LÁSZLÓ (1956): *Nyelvatlaszunk funkciója és további problémái*. Budapest.
- DEME LÁSZLÓ–IMRE SAMU szerk. (1975): *A magyar nyelvjárások atlaszának elméleti-módszertani kérdései*. Budapest.
- DEME LÁSZLÓ–IMRE SAMU szerk. (1968–1977): *A magyar nyelvjárások atlasza*. Budapest.
- GÖNYEI SÁNDOR (1939): Az abaujmegyei Pusztafalu népi építkezése, kendermunkája és népviselete. *Néprajzi Értesítő*, 31: 119–41.
- HORGER ANTAL (1931): *A magyar igeragozás története*. Szeged.
- HORGER ANTAL (1934): *A magyar nyelvjárások*. Budapest.
- IMRE SAMU (1971): *A mai magyar nyelvjárások rendszere*. Budapest.
- IMRE SAMU szerk. (1979): *Tanulmányok a regionális köznyelviség köréből*. Budapest.
- IMRE SAMU–KÁLMÁN BÉLA (1955): Újabb szlovákiai nyelvatlaszgyűjtő útjaink nyelvészeti tanulságai. *Magyar Nyelv*, 51: 503–511.
- IMRE SAMU–KÁLMÁN BÉLA (1957): A szlovákiai nyelvatlaszgyűjtés tájszóanyaga. *Magyar Nyelvjárások*, 4: 173–199.
- KÁLMÁN BÉLA (1953): *A mai magyar nyelvjárások*. Budapest.
- KÁLMÁN BÉLA (1966): *Nyelvjárásaink*. Budapest.
- KISS JENŐ (1981): *Nyelvjárási tanulmányok*. Budapest.
- KISS JENŐ szerk. (1987): *Felsőoktatási intézmények nyelvjárási témájú kéziratainak bibliográfiája*. Budapest.
- KISS JENŐ (1995): *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest.
- KISS JENŐ (2000): *Magyar nyelvjárastani kalauz*. (Magyar Nyelvészeti Továbbképzési Füzetek 3.) Budapest.
- KISS JENŐ szerk. (2001): *Magyar dialektológia*. Budapest.
- LŐRINCZE LAJOS–BENKŐ LORÁND (1951): *Magyar nyelvjárási bibliográfia 1817–1949*. Budapest.
- MAGYAR ÉVA (1956): *Füzérradvány és Pusztafalu igeragozási rendszere*. (Kézirat. Diákköri dolgozat) Debrecen. Megtalálható a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének könyvtárában, jelzete: K. 219.

- Nyelvjáráskutató kiszállás Pusztafalura és Füzérradványra.* (1955) (Kézirat) Debrecen. Megtalálható a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének könyvtárában, jelzete: K. 184.
- NYIRKOS ISTVÁN (1957): *Nyelvjárási adalékok az abaúji ö-ző nyelvszigetről.* (Vily-Vitány, Füzérradvány, Nagybózsva, Pusztafalu). (Kézirat) Debrecen. Megtalálható a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének könyvtárában, jelzete: K. 244.
- NYIRKOS ISTVÁN (1958): *Nyelvjárási szövegek Pusztafaluból.* (Kézirat) Debrecen. Megtalálható a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének könyvtárában, jelzete: K. 259.
- NYIRKOS ISTVÁN (1959): Az abaúji Pusztafalu ö-zése. *Magyar Nyelvjárások*, 5: 153–63.
- NYIRKOS ISTVÁN (1960): Pusztafalu. Borsod-Abaúj-Zemplén megye. *Magyar Nyelvjárások*, 6: 156–160.
- NYIRKOS ISTVÁN (1963): Az abaúji nyelvjárás magánhangzó-rendszeréről. *Magyar Nyelvjárások*, 9: 71–86. És így tovább
- NYIRKOS ISTVÁN (1964): Az abaúji nyelvjárás magánhangzó-rendszeréről. (Második közlemény). *Magyar Nyelvjárások*, 10: 85–104.
- NYIRKOS ISTVÁN (1964): Az abaúji ö-ző nyelvjárás. Borsod–Abaúj–Zemplén megye keleti és déli része. Pusztafalu. *Magyar Nyelvjárások*, 20: 161–72. /Pusztafalu: 161–4./
- NYIRKOS ISTVÁN (1971): Néhány adalék az abaúji nyelvjárás történetéhez. *Magyar Nyelvjárások*, 17: 137–9.
- NYIRKOS ISTVÁN (2004): Népnyelvi folklór adalékok Pusztafaluból. *Ethnica*, VI/3: 101–4.
- PÉTER LÁSZLÓ (1951): Az ö-zés kérdéséhez. *Magyar Nyelvjárások*, 1: 123–35.
- SZEMKŐ ALADÁR. (1904): Egy abaujmegyei öző nyelvjárás. Hangtani és alaktani vázlat. *Magyar Nyelvőr*, 33: 10–24; *Nyelvjárási Füzetek*, 13: 32–46.
- SZENDREY ÁKOS (1939): Pusztafalusi néphagyományok. *Néprajzi Értesítő*, 31: 156–170.
- SZIKLAY JÁNOS–DR. BOROVSZKY SAMU (1896): *Magyarország vármegyéi és városai, Abauj-Torna vármegye és Kassa.* Budapest.
- TAGÁN GALIMDSÁN (1939): Pusztafalu gazdálkodása. *Néprajzi Értesítő*, 31: 142–156.
- Zempléni turista. A Sátoraljaújhelyi Kistérség Többcélú Társulása lapja.* (2009): 10.

IX. Melléklet

A kérdőív

1. szem (a búzáé)

Minden búzakaralásban van legalább 30-35 ...

2. petrezselyem

Hogy hívják azt a növényt, aminek a levelét és a gyökerét tesszük a levesbe?

3. retek

Van egy növényfajta, kenyérrel, szalonna mellé szoktuk enni. Van olyan fajta, amelyiknek piros a külseje, van, amelyiké fekete. Mi ennek a neve?

4. szeder

Árokszátony, erdei irtásokon, elhanyagolt helyeken szokott teremni egy tüskés szárú, a földön hosszan elkúszó növény. A termése érett korában feketés színű, édes- savanykás ízű. Mi ennek a termésnek a neve?

5. eperfa

Milyen fa az, amelynek a levelével selyemhernyókat szoktak etetni?

6. zindely

Mi a neve azoknak a fából vágott, hosszúkás lapoknak, amivel régen a nagyobb házakat szokták fedni?

7. telek

Hogy hívják azt a földterületet, ahová a házat szokták építeni?

8. bélyeg

Mi az, amit beleégetnek a marha bőrébe, hogy megismerjék, ha elveszik?

9. mekeg

Hogyan mondják a kecske hangját? Mit csinál a kecske?

10. kendermagos

Milyen színű a fekete-fehér tarka tyúk? Minden tollán van fehér és szürke csík.

11. pehely

Mi a lúd alsó, puha tolla?

12. sziszeg

Ha a gúnár vagy anyalúd csípni akar, akkor előrenyújtja a nyakát, és különös hangot hallat. Mit mondunk erre, mit csinál a gúnár?

13. liheg

Mikor a kutyának melege van, kiölti a nyelvét, és ...

14. ebédel

Ha délben eszik az ember, mit csinál?

15. böllér

Ki az, aki disznóöléskor házhoz jön, és a disznót felboncolja? Hozzáértő parasztember, valami rokon stb. → Ki az, aki a disznót levágja?

16. töpörtyű

Mi az, ami a kisütött szalonnából a zsír kinyomkodása után megmarad?

17. pörzsöl (disznót)

Mit csinál az, aki disznóöléskor szalmával a disznó szőrét leégeti?

18. húgom

Hogyan mondják a fiatalabb lánytestvért? → Ki az nekem, akivel az anyám és az apám közös?

19. feleségem

Hogyan beszél a férfi a házastársáról? (Ez az én ...)

20. állapotos

Hogyan mondják azt az asszonyt, aki gyereket vár?

21. szemöldök

(Mutatással) Mi ez?

22. tyúkszem

Mi keletkezik az ember lába ujján, ha szűk cipőt hord?

23. térdel

Mit csinál a katolikus ember a templomban, amikor imádkozik?

24. szitál (az eső)

Hogyan mondják, ha ködszerűen esik az eső?

25. szerda

Hogyan mondják itt a napokat egymás után?

26. csütörtök

Hogyan mondják itt a napokat egymás után?

27. péntek

Hogyan mondják itt a napokat egymás után?

28. szebb

Hát ezt hogy mondanánk? Szép ez a kislány, de a másik sokkal ...

29. legszebb

A három kislány közül a középső a ...

30. édes

Milyen a cukornak az íze?

31. ecetes

Savanyú uborka többféle van: savanyú, sós és ...

32. felső

Két füzetet egymásra teszek. Amelyik felül van, arra azt mondom: ez a ...

33. egyenes

Ez a ceruza nem görbe, hanem szép ... (Mutatással)

34. rühes

Ha valaki nagyon vakaródzik, mit mondanak rá, milyen?

35. megyek

Azt mondom: na most már fogom magam és haza...

36. megyünk

Két gyerek indul reggel iskolába. Azt mondják az anyjuknak: édesanyám, mi most iskolába

...

37. mentek (ti)

Két gyereket látok az utcán. Kérdem: hát ti hová ...

38. elment

Keresik a gazdát, de nincs otthon. Azt mondja a felesége: nincs itthon, valahová ...

39. átmennének

Nagy sár van az úton, két kisgyerek áll az út szélén. Azt mondom: ha az út nem volna olyan sáros, ezek a gyerekek a másik oldalra is biztosan ...

40. leszek

Azt mondom: holnap későn jövök haza, mert egész nap a városban ...

41. **eszik**

Mit csinál az ember, ha éhes?

42. **eszel**

Megkérdezem a gyerektől: hát te fiam mit ...

43. **evett**

Az anya hívja a fiút enni, de az apa odaszól neki: ugyan hagyjad, hiszen már eleget ...

44. **beviszem**

Ha este egy kapát látok kint az udvaron, és félek, hogy ellopják, akkor megfogom, és...

45. **viszel**

Gyerektől így kérdek: hát te, fiam, mit... (Hogyha cipel valamit?)

46. **elteszem**

Azt mondom, én ezt a ceruzát most... (Mutatással)

47. **tesz**

Ha látja az ember, hogy a tűz ki akar aludni, odamegy, aztán egy-két fát a tűzre...

48. **meghív**

Ha a lakodalom készül, akkor a vőfély elmegy a faluba, és minden rokont...

49. **meg fogom verni**

Az apa azt mondja az édesanyának: ha ez a gyerek továbbra is ilyen rossz lesz, igazán...

50. **őriztettek**

A bojtárgyerekeknek azt mondom: kárba ment a marha, mert ti azokat nem jól...

51. **sepersz söpörsz**

Az asszony seperni kezd, odamegyek, visszajövök, még nincs készen. Kérdek: hát te még mindig...

52. **sepertem**

Tiszta a szoba, mert én már ki...

53. **segítek**

Ha látom, hogy valaki nehezett cipel, én meg üres kézzel megyek, odamegyek, és mit csinállok?

54. **segítetek (ti)**

Elakadt a szekér, néhányan tolják, többen meg csak nézik. Megkérdezem: hát ti miért nem...

55. **kenem**

Vágok egy darab kenyeret, és a zsírt a kenyérré rá...

56. **kikisérem**

Ha a vendég távozik tőlem, én azt minden alkalommal a kapuig ...

57. **megnő**

A gyerekekkel sok baj van, ha kicsi, de még több, ha ... (Mutatással)

58. **csepeg**

Ha a fazékon egy kis repedés van, akkor a benne lévő víz mit csinál? Lassan ki ...

59. **énekel**

A templomban mit csinál az ember, ha megszólal az orgona?

60. **szégyenli**

A nagy gyerek már nem mer hangosan sírni, mert a szomszédok előtt magát nagyon ...

61. **megkereszteli**

Mit csinál a pap az újszülöttel a templomban?

62. **meghalt**

Beszélgetünk valakiről, aki már nem él. Azt mondjuk: az is szegény már ...

63. **felvette**

A gyerekeknek leesett a ceruzája. Erre lehajolt érte, és ...

64. **felvennék**

Ha a családban két gyermek új ruhát kapna, örülnének, a régit ledobnák magukról, az újat meg mindjárt ...

65. **bepereltük volna**

Tartozik maguknak valaki. Végre megadta, mert ha nem adta volna meg, elmentünk volna az ügyvédhez, és őt ...

66. **erdő**

Mi az a terület, ami fával és bokrokkal van benőve?

67. **erdeje**

Azt mondják: ennek a községnek van egy szép ...

68. **selyem**

Mi az a vékony, puha anyag, amit az asszonyok ünneplő kendőnek, blúznak használnak? Hernyó szövö az anyagát.

69. **selymet**

Azt mondják: Blúznak vettem két méter ...

70. **teher**

Ha nagyon meg van rakva egy szekér, azt mondják : ezen a szekéren igen nagy a ...

71. **terhet**

Ha eltörik a szekér, azt mondják: látod, minek raktál rá akkora ...

72. **lélek**

Azt mondják, ha az ember meghal, elszáll belőle a ...

73. **lelkem**

Ha meghalok, nekem is elszáll az én ...

74. **héten**

Valamit szombaton kellene megcsinálnom, de már nincs rá időm. Azt mondom: nem baj, majd megcsinálom a jövő ...

75. **szekér**

Mi az, amit az ökör húz?

76. **szekéren**

Azt mondom: a gazda fent ül a ...

77. **léc**

Ha a deszkát két-három ujjnyi csíkokra vágjuk fel, mi az? Lerítést is csinálnak belőle.

78. **lécet**

Ha eltört a kerítés, szegeztek rá egy darab új ...

79. **penész**

Ha nyáron nedves helyen (pincében) áll a kenyér, fehéres-zöldes nyúlós réteg keletkezik rajta. Mi az?

80. **penészes**

Mit mondanak akkor, milyen lett a kenyér?

81. **megpenészedik**

Szóval azt mondják: ne tedd a kenyeret a pincébe, mert ... Mi történik vele?

82. **széken**

Min ülök most?

83. **székhez**

A sarokban van egy szék. Nem ülök a padra, hanem odamegyek a ...

84. **kertből**

Zöldséget nyáron honnan hoznak? Nem a piacról, hanem a ...

85. **kertetek**

Azt mondom a szomszédnak: de szép a ti ...